

Olsen, T.A., Danielsen, H. & Rydland, H.T. (2023). Samiske rettigheter og temaer. I Homme, A., Danielsen, H. & Ludvigsen, K. (red.), *Fra «bør» til «skal». Rammeplan for barnehagen i et implementeringsperspektiv* (s. 143–188). Fagbokforlaget.
Doi: <https://doi.org/10.55669/oa301004>

Kapittel 4

Samiske rettigheter og temaer

Torjer Andreas Olsen, Hilde Danielsen og Håvard Thorsen Rydland

Samiske barn i barnehage skal få støtte til å bevare og utvikle sitt språk, sin kunnskap og sin kultur uavhengig av hvor i landet de bor. (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 25)

Barnehagen skal synliggjøre samisk kultur og bidra til at barna kan utvikle respekt og fellesskapsfølelse for det samiske mangfoldet. (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 9)

4.1 Innledning

De to sitatene fra rammeplanen viser omfanget av de føringene som barnehagene har når det gjelder samiske barn og samiske temaer og perspektiver. Føringene handler både om situasjonen og rettighetene til samiske barn og om at alle barnehagene i Norge har en jobb å gjøre når det gjelder samiske

temaer. Rammeplanen har også føringer når det gjelder nasjonale minoriteter. Dette kapitlet er rettet mot samiske temaer. Målet med kapitlet er å undersøke implementeringen av rammeplanen når det gjelder samiske barnehager og samiske temaer i alle barnehager. Samiske rettigheter, språk og temaer har i rammeplanen fra 2017 fått en sterkere betoning enn tidligere. Urfolksdimensjonen er eksplisitt, og det ble for første gang stadfestet at alle barnehagene skal – ikke bør – jobbe med samiske temaer.

Temaene som tas opp, er en konsekvens av det som kommer frem i data-materialet. Et sentralt tema er dermed for eksempel lærerkrisen, den store utfordringen knyttet til å rekruttere barnehagepersonale med relevant og tilstrekkelig kompetanse. Et annet sentralt tema i kapitlet er språk, noe som helt utvetydig reflekterer det som er kommet frem i samtaler med ansatte, ledere, styreere og eiere i barnehagene og i det kvantitative materialet. Begge disse temaene er svært relevante for implementeringen av føringer og krav i rammeplanen. Muligheten til å etterleve kravene preges likevel av forhold utover rammeplanen og barnehagen, som forforskning og marginalisering, som igjen påvirker tilgangen på kvalifisert personale. Dette kommer tydelig frem i rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen (Stortinget, 2023b). Samtidig har manglende fokus på samiske perspektiver i utdanningssektoren i Norge ført til mangel på kompetanse når det gjelder å formidle samisk språk og kultur i barnehager generelt (Olsen & Sollid, 2022).

De landsdekkende kvantitative undersøkelsene som vi vil presentere i dette kapitlet, viser at det er langt igjen før vi kan si at rammeplanens krav og føringer om samiske perspektiver på barnehagefeltet er ivaretatt av kommuner, eiere og ansatte i barnehager. Kapitlet vil samtidig vise at rammeplanens samiske perspektiver og føringer, til tross for implementeringsutfordringer, er godt mottatt i barnehagene. Vi har hatt et eksplisitt mangfoldsperspektiv i evalueringen av rammeplanens bestemmelser om de samiske barnehagene, barnehagene med samisk avdeling så vel som samiske temaer i alle barnehager. Dette innebærer å se på samisk i barnehagen som en del av et større mangfold i Norge, med en erkjennelse av implikasjonen av urfolks rettigheter. På en annen side innebærer mangfoldsperspektivet å se på Sápmi/Sábme/Saepmie som et mangfoldig samfunn med flere måter å være samisk på. For barnehagene innebærer dette utfordringer og muligheter avhengig av sted, rammebetingelser og språksituasjon. Slik kan en samisk barnehage i Oslo både ligne på og skille seg fra en samisk barnehage i en by eller bygd lenger nord eller øst.

«Det samiske barnehagefeltet» er som begrep følgelig også et flertydig begrep. I evalueringen har vi, med rammeplanen som bakgrunn, en vid forståelse. Det samiske barnehagefeltet rommer dermed både aktører og institusjoner som direkte og indirekte jobber med og for samiske barnehager og barnehageavdelinger, og samiske temaer i alle relevante institusjoner. I begge tilfeller handler det om praksisfelt, fagfelt, forvaltning og politikk.

Kapitlet bygger på både kvalitativt og kvantitativt materiale hentet fra Kommuneundersøkelsen, Styrerundersøkelsen, Eierstudien og Barnehagestudien. I sistnevnte ble det gjort intervjuer i både samiske og andre barnehager i to runder, først i 2019 og så i 2022. Deler av kapitlet bygger videre på det som kom frem i underveirapporten fra 2020, men størstedelen av kapitlet er utviklet på bakgrunn av innhenting av data fra 2022. Arbeidet med de kvalitative analysene har blitt utført som tematisk analyse i flere steg (Braun & Clarke, 2022), der forskere har lest og kategorisert materialet individuelt og diskutert fortolkningene sammen og i forskningsgruppen som helhet. De tematiske valgene som ligger til grunn for dypdykkene i kapitlet, er gjort på bakgrunn av det som kom frem i det kvalitative materialet, med støtte fra tendenser og temaer som er kommet frem i andre sammenhenger (se for eksempel Stortinget, 2023a).

Arbeidet med samiske temaer i barnehagen og med samiske barnehager er også inspirert og informert av metodologisk litteratur innenfor urfolksforskning (se for eksempel Smith et al., 2019). En viktig dimensjon er betoningen av erfaringer og stemmer fra samiske ståsteder samt en anerkjennelse av at samene som urfolk har vært utsatt for en streng assimilasjonspolitikk som har ført til tap av land, språk, kultur og identitet.

Vi bruker to kvantitative datakilder: de siste rundene av Styrerundersøkelsen og Kommuneundersøkelsen. Vi studerer frekvensfordelinger på spørsmål om arbeidet med samisk kultur og tradisjon stilt til henholdsvis barnehagestyrrere og ansatte i kommuneadministrasjonen med ansvar for barnehagesaker. Spørsmålene i Styrerundersøkelsen er stilt til alle respondenter, mens enkelte av spørsmålene i Kommuneundersøkelsen bare er stilt til respondenter som oppgir å ha tatt opp arbeid med samisk språk og kultur i alle kommunale og private barnehager i kommunen. Enkelte av spørsmålene som tar opp samiske rettigheter og temaer i de to kvantitative undersøkelsene, ble endret fra første og andre runde for å undersøke interessante funn fra første runde med kvalitative undersøkelser.

Kapitlet følger det teoretiske rammeverket til prosjektet som sådan. Å behandle det samiske innholdet i rammeplanen innebærer å anvende flere av Goodlads nivåer av læreplanen (Goodlad, 1979). Vi ser på den ideelle og den formelle læreplanen gjennom en analyse av noen av begrepene og føringene rundt samiske temaer og rettigheter i rammeplanen. Gjennom analysen av barnehageansattes svar, refleksjoner og fortellinger får vi også innblikk i den oppfattede, den operasjonelle og den erfarte læreplanen. Det samiske barnehagefeltet er som nevnt komplekst når det gjelder både innhold og aktører. Ettersom det eksplisitt også handler om urfolks rettigheter, er feltet politisert. Ved hjelp av Winter (2003) sitt rammeverk ser vi barnehagen som en arena for å utføre oppgaver gitt av statlige og lokale myndigheter for å oppfylle nasjonale krav og føringer om samiske rettigheter. Vi ser i dette kapitlet at spenningen mellom rammeplanen og praksis i barnehagene, mellom styring og lokal autonomi, er en nøkkel til å forstå implementeringen av rammeplanen.

Samiske barnehager og samiske temaer i barnehagen har, med noen unntak, frem til de siste årene ikke vært et særlig omfattende forskningsfelt. Marianne Storjords doktoravhandling (2008) er det største arbeidet fra norsk side i denne tidlige fasen. Hun skriver om den samiske barnehagen som arena for sosialisering og identitetsdanning for samiske barn (Storjord, 2008). Rammeplanen fra 2017 kan likevel sies å utgjøre et slags vendepunkt. Litteraturtilfanget har økt betraktelig etter dette i form av både forskningslitteratur, læreboktekster og tekster for praksisfeltet. En institusjonell dimensjon spiller inn her. Sametinget, Samisk høyskole, Nord universitet og UiT Norges arktiske universitet har alle stått for satsinger på det samiske barnehagefeltet gjennom flere prosjekter (se for eksempel Pasanen, 2022; Straszer & Kroik, 2021; Pesch et al., 2021). Masteroppgaver har også i økende grad bidratt til kunnskap om samisk i barnehagen. Forskning på arbeid med samisk språk og kultur i andre barnehager enn samiske finnes det derimot knapt eksempler på.

Bøker med samiskrelaterte temaer som er rettet mot praksisfeltet, er en nyvinning som har kommet etter innføringen av rammeplanen fra 2017. *Samer og nasjonale minoriteter i barnehagen* (Aarre, 2020) setter rammeplanen inn i en kontekst av norsk politikk overfor urfolk og nasjonale minoriteter og gir innspill til hvordan barnehager kan jobbe for at barna skal få kjennskap til disse folkegruppene. Antologien *Samiske stemmer i barnehagen* (Fønnebø et al., 2021) og *Maanaj gaavhtan/Mánáj diehti/Unna olbmožiid dihte/Med tanke på barna* (Balto et al., 2020) er særlig skrevet for samiske

barnehager. En enda mer praksisrettet tilnærming er valgt av Torjer Olsen og Jill A. Olsen (2023) i *Samiske temaer og perspektiver i alle barnehager. Fra rammeplan til praksis*, som er skrevet både til samiske barnehager og det brede barnehagefeltet.

4.2 Samisk innhold i rammeplanen

Det ligger forskjellige krav i rammeplanen til hvordan henholdsvis samiske og andre barnehager skal presentere samisk språk og kultur. Premissene for hvordan samisk språk og kultur presenteres, blir også forskjellige avhengig av om det er en definert samisk avdeling eller barnehage, eller om det er en annen barnehage. En viktig sak å bemerke: Begrepsbruken er komplisert når det gjelder ikke-samiske barnehager. Det er ikke rett å si «norske barnehager» ettersom det skaper et kunstig skille mellom dem og de samiske barnehagene. I rammeplanen heter det «andre barnehager» for å skille disse fra samiske barnehager, og vi vil følge den begrepsbruken i dette kapitlet.

Samiske temaer og rettigheter knyttes til tre ulike kontekster i rammeplanen – samiske barn i samiske barnehager eller barnehageavdelinger, samiske barn i andre barnehager og som kunnskapsmål i samtlige barnehager. I rammeplanens aller første punkt står det om barnehagens verdigrunnlag. Her presenteres forpliktelsene i lovverk og internasjonale avtaler:

Alle barnehager skal bygge på verdigrunnlaget som er fastsatt i barnehageloven og internasjonale konvensjoner som Norge har sluttet seg til, slik som FNs konvensjon av 20. november 1989 om barnets rettigheter (barnekonvensjonen) og ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO-konvensjonen). [...] Norge har, med bakgrunn i urfolks særlige rettigheter, en særlig forpliktelse til å ivareta samiske barns og foreldres interesser, jf. Grunnloven § 108, barnekonvensjonen art. 30 og ILO-konvensjonen. Samiske barn i barnehage skal få støtte til å bevare og utvikle sitt språk, sin kunnskap og sin kultur uavhengig av hvor i landet de bor. (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 8)

Dette er en overordnet forpliktelse for hele barnehagesektoren i Norge. Det er verdt å peke på at det er forankringen i norsk lovverk, internasjonal lov og

internasjonale avtaler som befester samenes status som urfolk, som utløser rettigheten. Videre skal vi se at samiske rettigheter blir tatt opp flere forskjellige steder i rammeplanen, noe som signaliserer at det er et gjennomgående tema.

Uavhengig av hvor samiske barn går i barnehage, har de bestemte rettigheter. I praksis er det likevel slik at det er flere ulike typer barnehager. Samiske barnehager og samiske avdelinger i øvrige barnehager blir nevnt spesifikt. Her skal barnehagetilbudet bygge på samisk språk og kultur, barnehagene skal bruke «tradisjonelle lærings- og arbeidsmetoder, på barnas premisser i vår tid» og slik «fremme barnas samiskspråklige kompetanse, styrke barnas samiske identitet og videreføre samiske verdier» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 24). Målene blir knyttet til språk og forutsetter at personale og barn snakker samisk. Mange samiske barn går i barnehage på steder der det ikke er samiske barnehager eller avdelinger. De har likevel også rettigheter til en samisk opplæring. Det er utfordrende at dette kan være vanskelig å avklare om ikke foreldrene selv gjør oppmerksom på dette. I samiske barnehager skal årsplanen bygge på den samiske årstidskalenderen. «Årsplanen skal vise hvordan barnehagen knytter det pedagogiske arbeidet til årets gang og endringene i naturen» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 38). At dette står i kapitlet for årsplaner, gir føringer for hvordan samiske barnehager kan la hele året rammes inn av tradisjonskunnskap.

Forpliktelsen i lovverk og rettigheter får konsekvenser for alle barnehager uavhengig av om de har samiske barn eller ikke. Under fagområdet Nærmiljø og samfunn står det blant annet at barnehagen skal formidle «kjennskap til samisk språk, kultur og tradisjon og kjennskap til nasjonale minoriteter» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 56). Et konkret mål er at barna skal bli «kjent med at samene er Norges urfolk, og får kjennskap til samisk kultur» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 57). Verdt å betone er at det her er snakk om både kulturkunnskap og kunnskap om samene som urfolk. Rettighetsdimensjonen er følgelig sterk. Samtidig blir kjennskapen til samisk kultur også begrunnet ut fra verdier om inkludering. Under temaet om *Mangfold og gjensidig respekt* blir samisk kultur presentert som et av flere temaer som barn skal introduseres for, og som skal bidra til at de utvikler respekt for menneskeverd og mangfold:

Barnehagen skal by på varierte impulser, opplevelser og erfaringer og omfatte lokale, nasjonale og internasjonale perspektiver. Barnehagen skal

synliggjøre samisk kultur og bidra til at barna kan utvikle respekt og fellesskapsfølelse for det samiske mangfoldet. Barnehagen skal synliggjøre et mangfold i familieformer og sørge for at alle barn får sin familie speilet i barnehagen. (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 9)

Rammeplanen formidler slik en dobbelthet: Det blir gjennomgående tydelig at samene står i en særstilling i Norge i kraft av sin rolle som urfolk med særegne rettigheter. Samtidig blir samene omtalt som en del av et generelt mangfold barn skal få kjennskap til.

Samiske barn som går i andre barnehager, har rett til et innhold som er tilpasset deres samiske bakgrunn. Andre barnehager med samiske barn var vanskelig å finne eller avklare i vårt datamateriale og er derfor ikke en egen kategori i vår fremstilling. Alle barnehagene i Barnehagestudien ble spurt om det gikk samiske barn der. Det var ingen som sa positivt ja, men noen hadde hatt barn med noen samiske aner, og noen la vekt på at de ikke visste om de hadde det. Hvordan eller hvorvidt samiske barns rettigheter til tilpasset innhold i andre barnehager er fulgt opp i praksis, gir ikke denne evalueringen grunnlag til å si noe entydig om. Oppfølgingen og ordningene er beskrevet som noe utydelige (Lile, 2021).

Oppsummert er det slik at rammeplanen fra 2017 representerer en forsterking av samiske rettigheter i forhold til tidligere rammeplaner. Omfanget av samisk innhold og forpliktelser samt betoningen av at dette på ulike nivåer gjelder både for samiske barnehager og for andre barnehager med samiske barn, er tilsvarende forsterket. Ser vi til tidligere rammeplaner, er det slik at den største innholdsmessige endringen skjedde fra 1996 til 2006. I rammeplanen fra 2006 er samiske barns rettigheter forankret i internasjonale avtaler og i lovverket og har også en eksplisitt betoning av at kjennskap til samene og samisk kultur skal gjelde alle barn i alle barnehager (Olsen & Andreassen, 2016). Fra 2006 til 2017 viser rammeplanen en ytterligere styrking og eksplisering. I tillegg bruker 2017-planen gjennomgående begrepet «urfolk» der 2006-planen oftest bruker urbefolkning. Dette innebærer at planen skriver barnehagen og Norge inn i en sammenheng der Norge blir lovmessig forpliktet til å anerkjenne samiske rettigheter og plassen de har i internasjonale traktater og nasjonalt lovverk. En viktig styrking er at rammeplanen fra 2017 tar med seg NOU-utredningen *Hjertespråket* (NOU 2016: 18), om situasjonen for samiske språk, sin betoning av sterke språkmodeller (se nedenfor).

En viktig forskjell mellom rammeplanen for barnehagen og læreplanverket for skolen er at det for barnehagen er én felles rammeplan der de samiske temaene er dels integrert og dels beskrevet i egne avsnitt, mens det for skolen er to parallelle læreplaner. Sametinget ønsker at også barnehagen skal ha en egen samisk rammeplan (Sametinget, 2021).

Utdanningsdirektoratet (<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/samisk-i-barnehagen>) og Sametinget (<https://sametinget.no/barnehage/nyttige-ressurser>) har begge egne sider med støtte- og veiledningsressurser for dem som jobber med samisk innhold og samiske oppgaver i barnehagen. På disse sidene er det flere konkrete ressurser for samiske barnehager og for samisk språk i barnehagen. Ressursene for samiske temaer i andre barnehager er færre.

4.3 Status og fakta

Stadig flere barn får samiske barnehagetilbud. Rammeplanen har i økende omfang anerkjent samiske rettigheter og forpliktelsene barnehagene landet over har til å gi barna kunnskap om og innsikt i samisk kultur og samfunn. Samtidig er det snakk om både lærerkrise, kompetansemangel og store utfordringer for flere samiske språk.

Stortingsmeldingen *Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning* (Meld. St. 13 (2022–2023)) gir en presis situasjonsbeskrivelse for barnehagen. Utviklingen i antall samiske barnehager og barnehager med samisk avdeling har vært stabil de siste årene, mens det har vært større variasjoner i antall barnehager som gir samisk språkopplæring. Fra 2014 til 2022 har det vært en svak nedgang i antallet samiske barnehager (fra 24 til 21) og en tilsvarende svak økning i antallet samiske barnehageavdelinger (fra 7 til 11).

I 2022 var det totalt 893 samiske barn som fikk et barnehagetilbud som bygger på samiske verdier og samisk språk, kultur og tradisjonell kunnskap. Det er det høyeste antallet barn i samiske barnehagetilbud i perioden 2016–2022. Antall barn i samiske barnehager har variert noe i perioden 2016–2022, men har økt fra 522 i 2016 til 571 i 2022. Etter en topp på 202 i 2019, falt antallet barn i samiske avdelinger, men har i 2022 økt til

183. Antall barn som får et samisk språktilbud i barnehagen, har i samme periode økt fra 107 til 139. (Meld. St. 13 (2022–2023), s. 17–18)

Stortingsmeldingen peker i sine konklusjoner på at til tross for økende etterspørsel av samiske barnehage tilbud har utviklingen i tilbudet de siste årene vært rimelig stabil. Dette har ført til et gap mellom tilbud og etterspørsel.

Tre sentrale utfordringer blir trukket frem: Regelverket for barnehage tilbud til samiske barn samsvarer ikke med situasjonen og barnehage etterspørselen. Informasjonen om samiske barnehage tilbud er mangelfull og fører til at barn som har rett til samisk barnehage tilbud, ikke får det. Til slutt beskrives en sterk mangel på samiskspråklig kompetanse i barnehagen.

Mangel på samiskspråklig arbeidskraft i barnehager har fått mye omtale de siste årene. Barnehagene må ofte lyse ut stillinger flere ganger, og flere ledere rapporterer om at dette tar både tid og ressurser (se nedenfor). Et konkret tilfelle med negativ konsekvens er barnehagen som måtte stenge i løpet av barnehageåret 2022/2023 på grunn av langvarig og etter hvert akutt mangel på personale (Aslaksen & Utsi, 2023).

4.4 Sametingets rolle

De samiske barnehagene, barnehagene med samiske avdelinger og barnehagene med samiske barn er i seg selv viktige institusjoner som bidrar til å forme hva samisk innhold i barnehagene er. Samtidig er de langt fra de eneste aktørene som former det samiske barnehagefeltet. I denne delen vil vi beskrive Sametinget spesielt som en av de mest sentrale aktørene i feltet og hvordan de er med på å definere hva samiske barnehager og det samiske barnehagefeltet er.

Sametinget har en interessant rolle og kan sies å sitte på flere sider av bordet. Sametinget har ansvar for politikktutvikling også innenfor barnehagefeltet og forvalter virkemidler og tilskuddsordninger til samiske barnehager, samiske avdelinger i norske barnehager og samisk språkopplæring samt tilskudd til prosjekter og utviklingsarbeid og til utvikling av pedagogisk materiell i barnehager. Gjennom konsultasjonsordningen har Sametinget en etablert posisjon i forbindelse med utarbeidelsen av rammeplaner. Sametinget oppnevner medlemmer i komiteer, bidrar underveis i administrasjonen av arbeidet og

kommer med innspill til innholdet. Sametinget fikk anledning til å gi innspill til utformingen av rammeplanen gjennom lesing og konsultasjoner. Sametinget var skuffet over høringsutkastet fordi det ikke omtalte samiske barns rettigheter. I konsultasjonene med departementet ønsket Sametinget å synliggjøre tre viktige prinsipper som angikk loven og ikke rammeplanen: lovendring om individuell rett til samisk barnehagetilbud, ønske om egen samisk rammeplan og at skille mellom innenfor og utenfor samiske distrikt skal oppheves. Konsultasjonene ble avsluttet 19. april 2017 med enighet om den samiske dimensjonen i ny rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Sametinget har fortsatt som et av sine prinsipper at samiske barnehager i fremtiden skal ha samisk rammeplan som styringsdokument.

Sametinget har i dag en offentlig rolle i å tilrettelegge samiske barnehagetilbud både gjennom politikkutvikling, gjennom å forvalte et sett av offentlige tilskudd til barnehagene og gjennom arbeid med å utvikle samiske barnehagetilbud. «Hovedmål for barnehagepolitikken i Sametinget er å skape gode oppvekstvilkår gjennom samisk barnehagetilbud. Det samiske barnehagetilbudet er et åpent tilbud til alle barn og foreldre som måtte ønske det» (Sametinget, u.å., s. 3). Sametinget har laget en brosjyre der de orienterer om hva et samisk barnehagetilbud er, og der de definerer kategoriene. De beskriver også hva som er Sametingets rolle. På siden om det samiske barnehagetilbudet lenker de til veilederen for barnehager med samiske barn som ble utarbeidet da rammeplanen i 2006 kom. Veilederen ble revidert i 2013. Denne blir også referert til i flere intervjuer som et viktig bidrag i arbeidet med å implementere rammeplanen fra 2017. Sametinget har en svært viktig rolle når det gjelder implementering og oppfølging av det samiske innholdet i rammeplanen. Dette bekreftes av flere barnehagestyrere, pedagogiske ledere og eiere.

Sametingets ressursider om arbeidet i barnehagene nevnes av flere av våre deltakere som viktige premissleverandører. Videre bidrar Sametinget også med prosjektmidler til barnehager og ved å reise rundt på befarings- til barnehagene, noe flere av våre forskningsdeltakere forteller om.

For å utvikle det samiske barnehagetilbudet startet Sametinget i 2018 barnehageprosjektet Sámi mánát ođđa searvelanjain (SáMOS – på norsk: «Samiske barn i nye pedagogiske rom»). Gjennom prosjektarbeidet har Sametinget samarbeidet med Samisk høgskole om pilotbarnehagestudiet og sluttkonferansen. Prosjektet går på tvers av landegrensene og søker å skape endringer

i den samiske barnehagestrukturen ut fra en idé om å ta inn samisk filosofi og tradisjonell kunnskap. Prosjektet har et uttalt mål om å samifisere/dekolonisere barnehagene og formalisere en egen samisk pedagogikk. Prosjektet bidrar inn i Sametingets langsiktige arbeid med å utvikle en egen samisk rammeplan for barnehager, på linje med at den samiske barnehagelærerutdanningen har en egen rammeplan. En viktig del av SÁMOS har vært å utvikle boken *Maanaĵ gaavhtan/Mánáj diehti/Unna olbmožiid dihte/Med tanke på barna* (Balto et al., 2020), som er blitt delt ut til interesserte barnehager. Den firespråklige boken er for en stor del basert på arbeidet til pedagogen Asta Mitkija Balto og gir forslag til tankesett og metoder til bruk i samiske barnehager. Boken, som tar utgangspunkt i og henter størstedelen av eksemplene fra et ruralt lokalsamfunn, tar opp samisk mangfold og betoner naturnærhet. I 2023, i forbindelse med avslutningen av SÁMOS, ga Sametinget ut heftet *Unna olbmožiid árgabeaivi mánáidgárddiin/Pedagogiske prinsipper for samiske barnehager* (Sarri et al., 2023). I forordet skriver sametingsråd Mikkel Eskil Mikkelsen: «I denne boken vil prinsipper for samisk barnehagepedagogikk avklares.» Sametinget blir slik en premissleverandør utover et politisk innhold og presenterer normativt hva barnehagepedagogikk skal være. Det vil være vanskelig å se for seg det politiske nivået på norsk side ta samme rolle. En analyse av dette heftet, i innhold og bruk, vil være et viktig forskningsbidrag fremover.

Arbeidet med pedagogiske prinsipper er et ledd i å utvikle en parallell rammeplan, eventuelt et prinsipielt rammeverk på siden av eller parallelt med rammeplanen. I 2021 skrev sametingsrådet at strategien er å arbeide for at det utvikles en felles samisk rammeplan for barnehager i Sápmi (Sametinget, 2021).

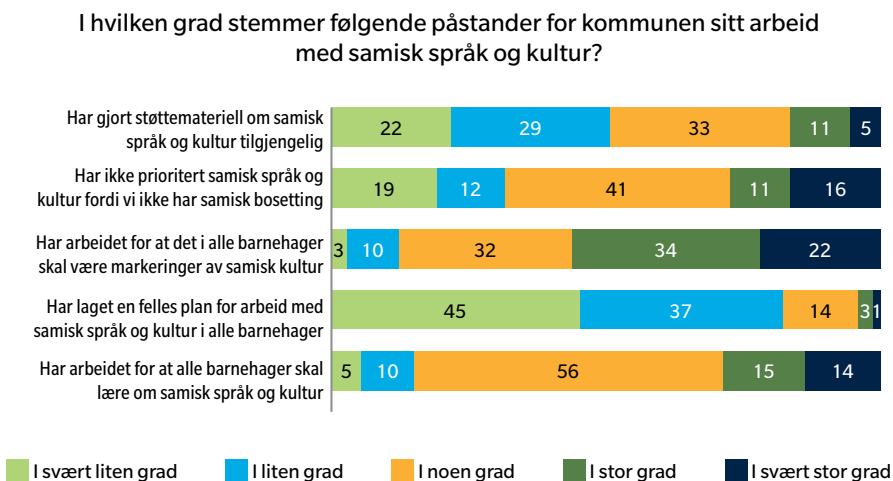
Summen er at Sametinget sin rolle er helt sentral både i utarbeidelsen, fortolkningen og implementeringen av rammeplanen overfor de samiske barnehagene og de samiske avdelingene.

4.5 Kommunenes arbeid med samisk språk og kultur

Kommunene har både som barnehagemyndighet og i mange tilfeller som eiere anledning til å påvirke det samiske barnehagetilbudet. Regelverket gir kommunen klare forpliktelser, og kommunen skal tilrettelegge for et samisk

tilbud. Vi har gjennom de kvantitative undersøkelsene undersøkt kommunenes arbeid med samisk språk og kultur og med føringene fra rammeplanen.

I Kommuneundersøkelsen, der kommunene svarte i egenskap av å være barnehagemyndighet, kommer det frem at de i svært varierende grad har arbeidet med dette temaet. Omtrent halvparten av kommunene – 51 prosent – oppgir å ha tatt opp arbeid med samisk språk og kultur i barnehagen. Så dette er et tema som i varierende grad følges opp av kommunene, selv om vi kan registrere en oppgang siden forrige kommuneundersøkelse fra 2020, hvor denne andelen var på 43 prosent. Videre viser Kommuneundersøkelsen at kun fire prosent av kommunene oppgir at foreldre har bedt om et samisk tilbud til barna som kommunen ikke har kunnet oppfylle.

Figur 4.1 Kommunens arbeid med samisk språk og kultur, angitt i prosent (N= 73)

Hvordan arbeider så kommunene med samisk språk og kultur, det vil si den halvparten som gjør det? Hvilke tiltak har de? Figuren viser at de arbeider mest for at barnehagene skal markere samisk kultur, noe som kan ses i sammenheng med fokuset på å markere den samiske nasjonaldagen, som vi ser at også styrerne i barnehager er opptatt av (jf. figur 4.2).

Den halvparten av kommunene som oppgir at de ikke har prioritert arbeid med samisk språk og kultur overfor barnehagene, ble spurt om hvorfor. Her svarer 48 prosent av kommunene at de ikke har kompetanse på feltet. Samtidig

er det 46 prosent som svarer at de lar det være opp til hver enkelt barnehage å avgjøre hvordan de vil jobbe med samisk språk og kultur. Det er også interessant at 30 prosent av kommunene oppgir at de ikke har prioritert arbeidet med samisk språk og kultur fordi de ikke har samisk bosetning i kommunen. Rammeplanen legger som vi har vist til tidligere, vekt på at alle barnehager skal prioritere samisk språk og kultur uavhengig av slik bosetning eller om det er samiske barn i barnehagen. Når en såpass substansiell andel av kommunene oppgir enten at det er barnehagens eget valg eller mangel på samisk bosetning som grunn for ikke å følge rammeplanen, kan dette tolkes som at rammeplanens krav og føringer ikke er fullt ut forankret hos lokale barnehagemyndigheter. I tiden som kommer vil det være interessant å følge opp dette videre.

4.6 Andre barnehagers arbeid med samisk språk og kultur

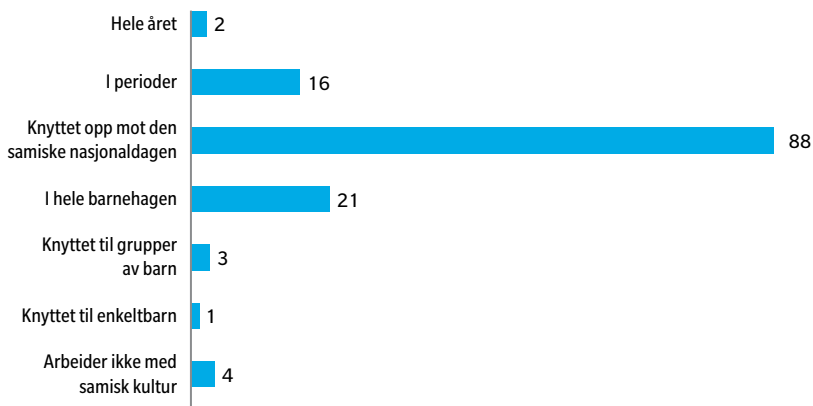
Hvordan følger andre barnehager enn de samiske opp det som står i rammeplanen om at de skal formidle samisk språk og kultur?

I underveistrapporten viste vi at ansatte jevnt over ikke opplever at de har jobbet mer med samisk språk og kultur som en følge av innføringen av rammeplanen fra 2017. De mener at de arbeidet med det før rammeplanen kom, og at det har vokst frem som et fast tema i barnehagene de siste årene. De fremstiller det heller ikke som et svært utfordrende felt å jobbe med. Samtidig er det en tendens at mye av arbeidet med samiske temaer er knyttet til markering av den samiske nasjonaldagen og dagene rundt denne (Homme et al., 2020, s. 231).

I intervjurunden i Barnehagestudien som ble utført i 2022, ble barnehagene spurt om de hadde endret på hvordan de arbeidet med samisk språk og kultur i årene etter 2019, da vi utførte den første runden med datainnsamling. De aller fleste svarte at de arbeidet på samme måte som de hadde gjort de siste årene.

Som en følge av funnene i den kvalitative Barnehagestudien ble det utformet nye spørsmål om arbeidet med samisk språk og kultur i Styrerundersøkelsen for å undersøke hvor utbredte funnene fra den kvalitative studien var. Som vi vil se av figurene i dette kapitlet, viste det seg at funnene ble bekreftet i den landsdekkende Styrerundersøkelsen.

Hvordan arbeider dere med samisk kultur og tradisjon i barnehagen deres?
Her kan du krysse av for flere alternativ.

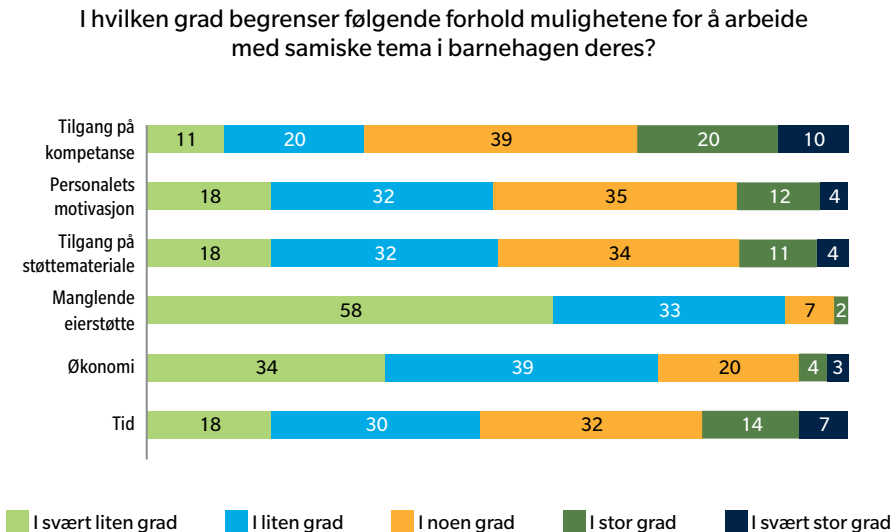

Figur 4.2 Arbeid med samisk kultur og tradisjon i barnehagen, angitt i prosent (N = 1788)

Styrerne i barnehagene ble spurt om hvordan de arbeider med samisk kultur og tradisjon i barnehagen. Dette spørsmålet ble tatt inn i undersøkelsen som ble sendt ut i 2022, etter at kvalitative analyser viste at barnehagene arbeidet med dette temaet i begrenset grad. Tallene i figuren ovenfor støtter tydelig opp om funnene i det kvalitative materialet, som viser at barnehagene først og fremst tok opp samiske temaer rundt den samiske nasjonaldagen. Hele 88 prosent forteller at de arbeidet med dette knyttet til den samiske nasjonaldagen. 62 prosent av styrerne oppgir dette som den eneste måten de arbeider med samisk kultur og tradisjon på, mens 10 prosent oppgir periodevist arbeid og arbeid knyttet til nasjonaldagen som de to eneste måtene de arbeider med samisk kultur og tradisjon på. Kun to prosent oppgir å jobbe med det hele året, mens 16 prosent arbeider med det i perioder. Det er verdt å merke seg at fire prosent av barnehagestyrerne rapporterer at de ikke jobber med samisk kultur i barnehagen, i strid med forskriftene i rammeplanen. Når det gjelder den samiske nasjonaldagen som ramme og utgangspunkt for arbeid med samiske temaer i barnehagen, viser både tallene fra de kvantitative undersøkelsene og de kvalitative undersøkelsene et tydelig mønster: Det har blitt

en norm å markere samisk nasjonaldag i barnehagene. Dagen gir etter alt å dømme en konkret inngang til et tema som fremstår som noe fremmed for mange barnehager. Fortolket positivt betyr dette at en slik inngang finnes. Fortolket mer kritisk betyr det at den tydelige sentreringen av nasjonaldagen kan komme i veien for en mer integrert og helhetlig behandling av samiske temaer. At fire prosent av barnehagene ikke oppgir å jobbe med samiske temaer, kan tilsvarende forstås i flere retninger. Dette kan bety at et vesentlig antall barnehager ikke følger rammeplanens krav. Samtidig betyr tallene at nesten alle barnehagene faktisk arbeider noe med samiske temaer.

Årsakene til mønstrene som viser at samisk språk og kultur i størst grad formidles rundt den samiske nasjonaldagen, kan handle om manglende kompetanse. I barnehagene generelt i Norge finnes det lite kompetanse på samisk tradisjon og kultur. Et annet spørsmål fra Styrerundersøkelsen viser at til sammen 42 prosent av styrerne oppgir at de har liten eller svært liten tilgang på slik kompetanse, 43 prosent oppgir at de har noen grad av kompetanse, mens 13 prosent oppgir at de har stor eller svært stor grad av kompetanse på samisk tradisjon og kultur (N = 1788).

Figur 4.3 Begrensninger for arbeid med samiske tema, angitt i prosent (N = 1616)

For å undersøke nærmere ulike begrensninger styrerne kan oppleve i arbeidet med samiske temaer i barnehagen, spurte vi i Styrerundersøkelsen i 2022 om ulike faktorer de kunne oppleve som begrensende. Tallene i figuren viser tydelig at det er kompetanse som oppleves som den mest begrensende faktoren, sammenlignet med personalets motivasjon, tilgang på støttemateriell, manglende eierstøtte, økonomi og tid. En veldig liten andel opplever at økonomi eller manglende eierstøtte begrenser dem. Når det gjelder støttemateriell og personalets motivasjon, så er det ca. halvparten som oppgir at det er begrensende i noen, i stor eller i svært stor grad.

Når det gjelder skriftliggjøring av regler og rutiner i barnehagen, så oppgir 42 prosent (se figur 3.3 i kapittel 3) at de i liten eller svært liten grad har skriftliggjort rutiner knyttet til samiske temaer, og dette skiller seg mye ut fra hva styrerne oppgir at de har skriftliggjort når det gjelder andre temaer, som overganger, fagområder og rammeplan. Dette kan tolkes som at barnehagene ikke ser behov for å skriftliggjøre rutinene knyttet til samiske temaer, eller som en lav prioritering av samiske temaer.

Ansatte opplever jevnt over ikke at de har jobbet mer med samisk språk og kultur som en følge av innføringen av rammeplanen fra 2017. De mener at de arbeidet med det før rammeplanen kom, og at det har vokst frem som et fast tema i barnehagene de siste årene. Noen ansatte mener imidlertid at det har vært et økt fokus på å dra inn samisk språk og kultur de siste årene, noe de knytter til rammeplanen. De fremstiller det heller ikke som et svært utfordrende felt å jobbe med.

Hvordan arbeider så barnehagene med samisk språk og kultur? De aller fleste barnehager i vårt materiale feirer den samiske nasjonaldagen den 6. februar. Barnehagene formidler hovedsakelig at de ikke har et gjennomgående fokus på samisk språk og kultur året rundt. Dette ser vi også i skriftlige planer vi har gått gjennom fra barnehagene. Barnehager som har en samisk avdeling eller base, gir imidlertid uttrykk for at de inkluderer samisk språk og kultur helhetlig i barnehagehverdagen. Samtidig som barnehagene konsentrerer formidlingen av samisk språk og kultur til feiringen av nasjonaldagen, varierer det mye hva de gjør ut av nasjonaldagsfeiringen. En del barnehager organiserer en samisk uke eller en samisk måned sentrert rundt den samiske nasjonaldagen, mens andre har en markering på selve dagen.

Mange ansatte tok ellers opp at dersom de hadde hatt samiske barn i barnehagen, ville de prioritert samisk språk og kultur mer enn de gjør i dag. Mange

formulerte seg på lignende måter som denne pedagogen: «Det hadde sikkert vært annerledes hvis vi hadde hatt samiske barn» (pedagog, barnehage 8), eller som denne fagarbeideren: «Hadde vi hatt det, så tror jeg vi hadde jobbet med det, men vi har ikke det» (fagarbeider, barnehage 1). Flere av de ansatte i barnehagene brukte ordene naturlig eller unaturlig når de snakket om hvorfor de ikke prioriterte samisk språk og kultur mer enn de gjør.

Oppfatningen om at det må være samiske barn i barnehagen for at barnehagen skal prioritere samisk språk og kultur mer, var utbredt blant alle stillingskategoriene i utvalgsbarnehagene. «Det blir veldig eksotisk for oss, det gjør det. For vi har ikke, vi har kanskje hatt ett barn som har noen samiske aner, ikke sant» (pedagog, barnehage 15). Noen fremhever slik at samisk språk og kultur fremstår fremmed for dem. Dette kan tolkes som at mangfold (og tidligere flerkultur) som tema i barnehagen ofte blir forstått i tilknytning til lokale forhold. I en slik fortolkning betyr det at rammeplanens stadfesting av samiske urfolksrettigheter og implikasjonen det gir for alle barnehagers arbeid, ikke er implementert i mange barnehager (Danielsen et al., 2023).

De kvalitative casestudiene fra barnehagene peker på en bevissthet rundt at samisk språk og kultur skal formidles via barnehagen, et ansvar ansatte opplever at de stort sett løser med markeringer rundt den samiske nasjonaldagen. Barnehagene i utvalget som denne kvalitative undersøkelsen bygger på, ligger i ulike regioner i Norge. Den geografiske plasseringen av barnehagene kan også virke inn på hvordan de presenterer samisk språk og kultur i barnehagen. Det er noen som tar opp at samisk språk og kultur fremstår fremmed og eksotisk for dem.

En del ansatte forteller tydelig selvkritisk at de mener barnehagene stort sett ikke tar opp samisk språk og kultur resten av året, og at barnehagene kunne gjort mer. Ansatte fremstiller samisk som en del av et større mangfold de håndterer i barnehagen, som inkluderer barn med annen etnisk bakgrunn enn norsk. Det kan stilles spørsmål ved om ansatte i barnehager har fått med seg den særegne stillingen samisk språk og kultur har i Norge ut fra samenes anerkjente status som urfolk, som understreker bestemte rettigheter. Barnehagene ble ikke spurt om hvordan de håndterte samisk mangfold, og det var et tema ansatte i liten grad tok opp på egen hånd når de snakket om hvordan de jobbet med samisk språk og kultur. Materialet vårt kan derfor forsiktig tolkes i retning av at barnehager legger liten vekt på å få frem samisk mangfold, som for eksempel de tre ulike samiske språkene.

4.7 Dypdykk: det samiske barnet, rekruttering, språkarbeid og pedagogikk

Samiske temaer er relevante både knyttet til rettighetene for samiske barn og de tilhørende forpliktelsene barnehagene har, og knyttet til hva barnehager i hele Norge skal gjøre. I denne delen er det særlig det kvalitative materialet som ligger til grunn, med referanse også til det kvantitative. Intervjuene fra begge runder med innsamling blir brukt, med hovedvekt på den siste runden.

4.7.1 Det samiske barnet

Å avklare hvilke barn som regnes som samiske og som da har rett på et samisk barnehagetilbud, er ikke lett. Rammepånen bruker begrepet «samiske barn» gjennomgående, men kommer ikke med en klar definisjon. Samiske barn er, ifølge rammepånen, å finne både i samiske barnehager og i andre barnehager. Det som ifølge rammepånen kjennetegner samiske barnehager, er at samisk skal være hovedspråk. Ut fra dette kunne det være fristende å utlede at samiske barn kjennetegnes av at de snakker samisk. Men slik er det ikke. På grunn av fornorskningen er det svært mange samiske familier og personer som ikke eller kun i liten grad snakker et av de samiske språkene. Dette skaper åpenbart store utfordringer når de samiske barnehagene skal implementere kravene i rammepånen.

Barnehageloven gir heller ingen definisjon av et samisk barn. Opplæringsloven § 6-1 gjør imidlertid det. Til tross for at den ikke regulerer barnehagen, gir den det nærmeste vi kommer en lovregulert definisjon. Her defineres en same som en person som kan skrives inn i samemantallet, eller barn av en person som kan skrives inn i samemantallet. Her er kravene både subjektive og objektive: Du må oppfatte deg som samisk, og du, en forelder, en besteforelder eller en oldeforelder må ha samisk som hjemmespråk.

Å være samisk er potensielt en komplisert størrelse som både har juridiske, rettighetsmessige og personlige aspekter. For barnehagene er dette viktig – både fordi rammepånen legger føringer som ikke er utvetydige, og fordi situasjonen de står i, viser at de må forholde seg til en uklar definisjon. Det er sammensatt også fordi personlig og familierelatert identitet og opplevd identitet er en del av bildet. Denne kan og vil variere fra person til

person, familie til familie og sted til sted. Dermed kan en samisk barnehage ha en barnegruppe med mange ulike forståelser og opplevelser av hva det vil si å være samisk. Å sette i verk rammeplanens føringer er dermed ikke i seg selv enkelt, og det gis stort rom for lokalt skjønn.

Styrere og avdelingsledere i samiske barnehager har noe ulik praksis når det gjelder hvem som får tilgang til et samisk barnehagetilbud. En styrer i en barnehage i indre Finnmark sier at de ikke har krav, men at barnehagen gjennomgående er samiskspråklig:

Forsker: De barna som går i barnehagen hos dere, er de alle samiskspråklige?

Styrer: Nei, det er de ikke. Noen år har vi barn som ikke er samiske, og som kanskje ikke har samisk verken som første-, andre- eller tredjespråk. De kommer som norskspråklige inn i barnehagen. Men vi er en samisk barnehage, og samisk er vårt driftsspråk. Så vi må tilrettelegge for alle ungene som kommer til barnehagen, både for dem som har samisk som språk hjemme, og for dem som ikke har det på noen måte. (Styrer, barnehage 21)

Det samme gjelder for en annen barnehage i indre Finnmark, der også samisk er driftsspråk. Der forteller en pedagogisk leder om praksis ved inntak:

Forsker: Hva med inntak av unger? Hva skal til for å få begynne i barnehagen?

Pedagogisk leder: Ingenting! Et barn som er i rette alder og har søkt i tide. De må ikke snakke samisk hjemme. Vi har hatt barn som ikke kunne norsk og ikke kunne samisk. Jeg er forkjemper for at vi ikke skal bruke norsk som hjelpespråk. (Pedagogisk leder, barnehage 19)

Vi skal komme mer tilbake til bruken av språk i barnehagen i neste delkapittel. Det som er verdt å merke seg her, er at barnehager i et område der samisk er majoritetsspråk, kan ha samisk som språk i barnehagen med den forventningen at barna vil lære seg samisk. Her er det noen forskjeller mellom ulike samiske områder.

I en barnehage i et mer fornorsket område i et bygdesamfunn er det mer utfordrende og sammensatt, forteller en styrer:

Forsker: Det spørsmålet – hvordan gjør dere opptaket av unger? Hvilke krav er det for å begynne i deres barnehage?

Styrer: Kravet er i hovedsak at de som har samisk som morsmål eller har det som hjemmespråk, som vi kaller det, de blir prioritert først. Men det er også sånn at det er noen foreldre med forfedre som var samer, som ønsker at barna skal lære samisk. Da krysser de av for at barna skal lære samisk. Så det er kriteriene. De må ville at ungene skal lære samisk, i alle fall at de blir å ha det i barnehagen.

Forsker: Betyr det at språket i barnehagen, at dere er tospråklige? Eller vil du si at språket i barnehagen er samisk?

Styrer: Vi er nok tospråklige. Majoriteten er nok norsk, dessverre. Målet vårt er at det samiske skal være majoriteten, men vi har en lang vei å gå ennå. Og det er utfordringa med at vi ikke har personale med god nok samisk språkkunnskap. (Styrer, barnehage 22)

Dette innebærer at språksituasjonen spiller en viktig rolle i opptaket av barn så vel som i forventningen til hva barnehagen skal gjøre. En styrer i et fornorsket område fortalte at hen ikke kunne nekte barn plass selv om familien ikke snakket samisk:

Styrer: Husk på at vi har veldig mange foreldre i samiske barnehager som ikke kan språket på grunn av fornorskningen. De er språkløse når det gjelder samisk språk, de har ikke koftetradisjoner, og de føler en veldig tilkortkommenhetsfølelse. Jeg hadde en mor, barnet fikk plass for en måned siden. Da satt mor og gråt veldig, hun var veldig takknemlig for at de hadde fått plass her, for hun var fornorsket, ikke sant. Hun har jo samisk bakgrunn og familie og hadde kommet litt vekk fra det samiske på grunn av skammen og alt dette som har fulgt med, som dere så godt kjenner til. Så

hun var veldig glad for at de hadde fått plass her, og hun ønsker at barnet skal få et annet utgangspunkt enn hun selv fikk. (Styrer, barnehage 5)

Styreren mener at barnehager i fornorskede områder må ta utgangspunkt i at mange foreldre ikke er i stand til å lære barna samisk språk, og ta imot barna, og kobler det til å ivareta inkludering og samisk mangfold. Enkelte styrere og pedagogiske ledere tok imidlertid opp at de ønsket at foreldrene kunne gå på kurs for å lære seg samisk, slik at de kunne bidra mer med den samiske språkopplæringen av barna hjemme. Ansatte opplever at det kan være utfordrende å lære barna samisk når barna ikke møter det samiske språket på andre arenaer.

Våre forskningsdeltakere bekrefter at det kan være komplisert å avklare hva det vil si å være et samisk barn, det vil si i betydningen et barn som har rett til å få et samisk barnehagetilbud. I én kommune sa eierrepresentanten at de forstår samiske barn som å være barn av foreldre der minst én er innmeldt i Sametingets valgmannstall. Dette er en formell forståelse som dermed er forutsigbar. I en sjøsamisk kommune som også har en offisielt anerkjent kvensk/norskfinsk tilstedeværelse, forteller eierrepresentanten at det er komplisert å avklare hvem som er samiske. Barnehagestyrerne som er intervjuet, forteller om forskjellige praksiser knyttet til opptak av barn til samiske avdelinger eller baser. I én barnehage er det foreldrene som krysser av for om de ønsker et samisk barnehagetilbud når de søker plass, og barnehagen gjør ingen vurdering utover det av om barna har rett på plass. De har imidlertid ikke opplevd at barn med ikke-samisk familie har søkt om plass. I en annen samisk barnehageavdeling var det styrer som vurderte om barn kunne få plass på en samisk avdeling. De hadde eksempler på at foreldre som var nysgjerrige på samisk kultur, men som ikke kunne vise til samiske familieband, hadde søkt om plass til sitt barn. Dette barnet ble ikke innvilget plass. De hadde også tilfeller der samiske foreldre med adopterte barn søkte plass, og disse fikk innvilget plass.

En styrer av en bybarnehage med samiske baser forteller om økt etterspørsel etter å ha barn i en samisk base. Hen kobler det å være samisk og et samisk barn til språk, men viser at også dette er komplisert:

Styrer: Ja, det er samisk. Så er det jo selvfølgelig det – hva betyr det å være samisk? Ja, når er du samisk? Vår by er jo sjøsamisk.

Og sjøsamiske samfunn er utsatt for fornorskinga ganske sterkt. Både blant personalet og i foreldregruppa har vi noen som ikke har samisk som språk. Da er det å anerkjenne dem for at de er samiske sjøl om de ikke snakker samisk. Samtidig har språket utrolig mye å si. Så har vi ansatte som kommer og sier at de ikke er så gode i samisk, men at de har lært seg samisk på nytt. Men grammatikken er vanskelig. Så har vi ansatte som har samisk som morsmål, som snakker uten problem. Det er viktig å kunne veilede hverandre i språket og ikke ta det som kritikk, men som veiledning. Det er noe vi har med oss.

Intervjuer: Dette er jo potensielt ganske vanskelig ettersom språk også er så personlig.

Styrer: Det er det. Språk i det samiske har mye med identitet å gjøre. (Styrer, barnehage 16)

I den samme barnehagen er det en sammensatt gruppe av samiske barn. Noen kommer fra familier med samisk som eneste hjemmespråk. Andre kommer fra familier med norsk som hjemmespråk. For barnehagen som samisk språkarena skaper dette naturlig nok store utfordringer knyttet til å følge rammeplanens krav.

En pedagogisk leder fra en barnehage i et samisk majoritetsområde uttrykte seg kritisk til begrepet «samiske barn» og til hvordan Sametinget beskriver det. I denne barnehagen tenker de annerledes, forteller hen:

Intervjuer: Jeg tar dette opp fordi det også står i rammeplanen. Barnehager med samiske barn er et tema.

Pedagogisk leder: Ja, men det er også litt elitistisk. Det er laga av Sametinget, som sier at det finnes samiske barn, og så finnes det andre barn. Her praktiserer vi ikke det. Jeg synes det er en rar idé. Om et språk skal være eksklusivt for dem som er definert som samiske. Men den diskusjonen har vi mer og mer. Hvem er same? Hvem er god nok same? Hvem kan uttale seg som same? (Leder, barnehage 19)

En dimensjon ved samiske barn er også knyttet til antall. Sametingets valgmanntall gir en indikator på en tendens når det gjelder antallet som identifiserer seg selv som samer. I 2023 var det offisielle tallet 23 488. På to år økte tallet med nesten to tusen, trolig på grunn av økt oppmerksomhet om samiske saker i offentligheten. Økningen skjer etter alt å dømme i fornorskede og deretter revitaliserte områder der tendensen er at samiske språk ikke står sterkt. Til tross for at det kun er voksne som kan registrere seg i manntallet, kan økningen indikere at det også blir flere samiske barn. Dette stemmer overens med at barnehager rapporterer om økt interesse. Spørsmålet som bør stilles fremover, er om dette kan føre til at det relativt sett blir færre samiske barn som også snakker samisk. Her ligger en kompleksitet som er utenfor rammene av dette prosjektet, men som har potensielt store implikasjoner for implementeringen av rammeplanen i årene som kommer.

Når det gjelder begrepet «samiske barn» i en barnehagesammenheng, kan vi oppsummere med å si at det er et begrep med flytende grenser. Her spiller både fornorskning og revitalisering en viktig rolle. Fornorskningen har gjort mange samer mer og mindre norske. Noen – og i et økende antall – velger å ta tilbake og revitalisere samisk identitet. Språket blir dermed kun en av flere markører for å uttrykke og definere samisk identitet. Barnehager – både samiske barnehager, barnehager med samiske avdelinger og andre barnehager med samiske barn – har dermed en sammensatt oppgave når de skal forvalte rammeplanens krav og føringer knyttet til samiske barn.

4.7.2 Ressurs- og rekrutteringssituasjonen

«Norge står i en samisk lærerkrise. Mangelen på lærere som kan undervise i og på samisk i skole og barnehage er prekær.» Dette uttalte sametingsråd Mikkel Eskil Mikkelsen i mars 2023. Som nevnt ovenfor er dette også anerkjent fra regjeringshold i Meld. St. 13 (2022–2023). Våre undersøkelser er ikke noe unntak. Det aller tydeligste funnet fra arbeidet med samiske barnehager er at barnehagene sliter tungt med å rekruttere kvalifisert personale. Spesielt gjelder dette kompetanse i et av de samiske språkene. Situasjonen er mest prekær for lulesamisk og sørsamisk, men er kritisk også for nordsamisk.

Rammeplanen er tydelig på de samiske språkenes plass og kravene dette medfører for personalet:

Samiske barnehager skal fremme barnas samiskspråklige kompetanse, styrke barnas samiske identitet og videreføre samiske verdier, samisk kultur og tradisjonskunnskap. I samiske barnehager er samisk hovedspråk. Barnehageeieren skal vedtektsfeste at barnehagen har som formål å styrke barnas identitet i et barnehagemiljø med samisk språk og samisk kultur. Barnehagetilbudet skal være en integrert del av det samiske samfunnet. Det er en forutsetning at personalet behersker samisk språk og har kunnskap om samisk kultur. (Utdanningsdirektoratet, 2017)

En forutsetning for å realisere kravene fra rammeplanen til samiske barnehager og barnehager med samiske avdelinger er kvalifisert personale. Alle som er intervjuet i Barnehagestudien, opplever den økte vektleggingen av samiske temaer og rettigheter som positiv, men det er samtidig svært vanskelig å rekruttere kvalifisert personale.

En styrer i en sørsamisk kommune beskriver utfordringen og sier humoristisk at de gjerne vil skaffe flere sørsamer. Hen sier det er en særlig utfordring for bruken av samisk språk i barnehagen, slik både rammeplanen og kravene knyttet til det å være en del av forvaltningsområdet tilsier:

Intervjuer: Språket i barnehagen da – i hvor stor grad bruker dere sørsamisk i barnehagen?

Styrer: Det har vært ei utfordring fra starten, å kunne skaffe sørsamiskspråklige barnehageansatte. Det er veldig få, i det hele tatt, som snakker sørsamisk. Så å få til den miksen, å ha en barnehagefaglig bakgrunn og snakke sørsamisk, det er vanskelig. (Styrer, barnehage 15)

Tilsvarende erfaringer kom til uttrykk i alle de samiske barnehagene og barnehagene med samiske baser. Det gjelder på tvers av alle de samiske områdene. Det er likevel særlig vanskelig å finne arbeidstakere med både barnehagefaglig og samiskspråklig kompetanse i sørsamiske og lulesamiske områder samt i utkanten av det nordsamiske området. Dette skaper åpenbart også utfordringer for implementeringen av rammeplanen og er noe som bør plukkes opp av barnehagelærerutdanningsinstitusjonene. Et resultat kan være at det blir store forskjeller mellom barnehager i ulike deler av Sápmi/Sábme/Saepmie.

I det videre arbeidet, både med forvaltning, forskning og implementering, er det særst viktig å se sammenhengen mellom rammeplanen og kravene til kommunene som barnehageeiere i det samiske forvaltningsområdet.

Samtidig er det liten tvil om at de sterkere kravene som blir frontet i rammeplanen, blir oppfattet som positive og viktige i våre undersøkelser. For de samiske barnehagene blir det likevel omtalt som et dobbelt kompetansekrav som ligger til grunn for rekruttering. En styrer i en kystkommune i nord snakker om kompetansespørsmålet og slår fast: «Alle som prater samisk, er ikke gode pedagoger.»

En eier i en kommune i et sørsamisk område er inne på noe av det samme:

Når vi skal ha en egen samisk avdeling med samisk som driftsspråk, prøver vi å få til et sørsamisk opplegg, merker vi at vi tar i noe som er vanskeligere enn vi hadde trudd. Det er da vi skjønner at menneskene som snakker sørsamisk i verden, de er ikke mange. Det er da vi skjønner og ser noen sammenhenger mellom hvor få som snakker sørsamisk, og hva de faktisk har lært når det gjelder å undertrykke eget språk. Folk slutter å snakke, de få som snakker sørsamisk, slutter å snakke samisk når det kommer folk som ikke snakker samisk inn i rommet. Slike ting som det, da får du noen oppdagelser som du ikke var klar over. Men vi har også funnet ut det at å bemanne en samisk barnehageavdeling med barnehagefaglig samiskspråklig personell, er mission impossible. Nei, nå høres det nesten ut som at jeg har gitt opp, og det har vi ikke! Vi har fullt trøkk på det å bygge kompetanse på avdelinga. Vi jobber med å bygge kompetanse i egne rekker og skolere folk som har og ikke har egen relasjon til det samiske. Sjølsagt det å bygge kompetanse blant samiske som ikke eller i mindre grad har brukt språket sjøl i særlig grad. (Eier, barnehage 13)

Denne eieren omtaler det som «mission impossible» å bemanne en samisk barnehageavdeling med barnehagefaglig og samiskspråklig personale. Hen modererer seg riktig nok, men det er et sterkt signal.

En styrer i en bybarnehage med samiske avdelinger fortalte om tilsvarende utfordringer i første runde med intervjuer. I den andre runden spurte vi om situasjonen hadde endret seg:

Styrer: Situasjonen er veldig lik, egentlig. Når man har fagutvikling og skal drive kompetanseheving, og så har du egentlig ikke fylt opp det antall stillinger du skal ha. Og så er det hyppige utskiftninger. Eller at du bare må ha dem du har fordi det ikke finnes andre. Det er en helt annen måte enn andre barnehager der de får fylt opp stillinger. Nå går vi med ei vakant stilling som har vært det lenge. Vi mangler samisk pedagog.

Intervjuer: Dere får ikke søkere? Eller dere får ikke søkere som er kompetent?

Styrer: Begge deler.

Intervjuer: Hva er konsekvensen av det?

Styrer: Konsekvensen er at når man mangler samiske pedagoger, må jeg inn og dekke det pedagogiske arbeidet når det gjelder planer og slikt. Det andre er at man må være godt kompetent når det gjelder planlegging og oppfølging. Det er så vanskelig å få tak i folk. Kontinuiteten er kjempevanskelig. (Styrer, barnehage 16, runde 2)

Tilsvarende utfordringer formidles av en styrer i en fornorsket kystkommune når temaet er ufaglærte i barnehagen:

Styrer: Når man jobber som eneste pedagog med veldig mange ufaglærte, blir det en utfordring å holde oppe en pedagogisk kvalitet i arbeidet man gjør. (Styrer, barnehage 20)

Begge disse styrerne gir klart uttrykk for at utfordringene med å skaffe kompetent personale har mange konsekvenser – utover den åpenbare som ligger i mangelen i seg selv. Ufaglært personale og store utskiftninger i ansattgruppen gir ekstraarbeid både for øvrige ansatte og for ledelsen. Barnehagelærerne må bruke mer tid på opplæring og planarbeid, og ledelsen på rekruttering i tillegg. Dette går igjen utover tiden med barna i barnehagen og med arbeidet med å implementere rammeplanen.

I enkelte samiske barnehager blir det som vi ser, mange ufaglærte ansatte, det kan være språkbærere og mange ufaglærte assistenter. Det stiller store krav til pedagogiske ledere. Da blir enkelte pedagoger ekstra opptatte av å sikre det barnehagefaglige i planleggingsprosessene selv, mens noen legger vekt på å stille krav til at også de ufaglærte orienterer seg i rammeplanen og annet planverk.

Enkelte samiske assistenter får mye pedagogisk ansvar for tilretteleggingen av det samiske tilbudet i enkelte av barnehagene på grunn av mangelen på samiskspråklige pedagoger. De må enkelte ganger også tre inn i rollen som avdelingsledere. Én assistent fortalte at hen da hadde følt på et ekstra ansvar for å sette seg godt inn i rammeplanen, og at hen brukte den aktivt under planleggingsarbeid for å sikre at hen holdt seg innenfor det barnehagefaglige. «Jeg jobber jo med det samiske, så jeg har jo et ekstra ansvar. Hen [pedagogisk leder] forventer at jeg legger sammen et opplegg sammen med hen som er pedagog, 'dette må du kjenne til', så hen stiller jo krav» (assistent barnehage 14, 2. runde). Assistenten opplever at pedagogisk leder stiller tydelige krav om at hen skal være godt orientert både i rammeplanen og lokalt planverk i barnehagen, som for eksempel progresjonsplanen. En annen assistent forteller derimot at den pedagogiske lederen hen jobber med, ikke stiller slike krav.

I løpet av arbeidet med denne boken fikk det vi beskriver som et strukturelt og gjennomgående problem, et veldig konkret utslag. Diddi mánáidgárdi i Deatnu/Tana måtte stenge på grunn av langvarig og akutt mangel på ansatte. Lederen i barnehagen fortalte i et intervju med NRK Sápmi om utfordringene de i lang tid hadde hatt med rekruttering, og knytter det både til lønn, utdanning og mulig fraflytting fra kommunen (Aslaksen & Utsi, 2023).

Når det gjelder kompetanse og rekruttering, kan vi oppsummere med å si at ordet krise helt klart er beskrivende. Den større sammenhengen beskrives også i rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Situasjonen er sammensatt, og problemene er utfordrende. Alvoret i det større narrative ligger i at når samiske barn ikke får tilbud om samisk språkopplæring i skoler og barnehager, er det uttrykk for at fornorskningen ikke er avsluttet, men at den fortsetter (Stortinget, 2023b).

4.7.3 Samiske språk i barnehagen

I barnehager for samiske barn i samiske distrikt skal barnehagen fremme barnas samiskspråklige kompetanse. (Utdanningsdirektoratet, 2017)

I samiske barnehager er samisk hovedspråk. (Utdanningsdirektoratet, 2017)

Rammeplanen er tydelig på språkets betydning i samiske barnehager. Barnehagene er nøkkelarenaer for forvaltning og revitalisering av samiske språk, med referanse til samenes rettigheter som urfolk. Dette er en del av en større tendens og satsing uttrykt både av norske og samiske offentlige institusjoner.

I 2016 kom NOU-utredningen *Hjertespråket* (NOU 2016: 18) som skulle vurdere og foreslå tiltak for at offentlige tjenester skal kunne gis på samisk på funksjonelt og likeverdig vis. Her ble det samiskspråklige barnehagetilbudet behandlet grundig. Et hovedpoeng i meldingen er at språkoverføring mellom generasjoner er avgjørende for å øke antall samiske språkbrukere, men at dette er vanskelig når foreldre i liten eller mindre grad behersker samisk selv. Da blir skole og barnehagen viktige institusjoner for å videreføre og revitalisere samisk språk. Dermed blir språkarbeid et av de viktigste arbeidsområdene for barnehagen. Utvalget foreslo blant annet at kommunene skulle ha plikt til å tilby samiskspråklige barnehagetilbud etter en sterk språkmodell.

Sterke språkmodeller i barnehagen er tema for en særskilt rapport utgitt gjennom SÁMOS-prosjektet (Pasanen et al., 2021). Her beskriver forfatterne det teoretiske og språkfaglige grunnlaget samt hvilke språkmodeller de finner i bruk i barnehager i Norge.

Fra rapporten:

Det er snakk om en sterk språkmodell når barnehagens eller skolens aktiviteter er organisert slik at samisk brukes bevisst som kommunikasjonspråk, og ikke bare som objekt i avgrensede stunder. Samisk er verktøy for kommunikasjon og læring, og målet er at samisk etableres som kommunikasjonspråk også blant barna. Realisering av sterke språkmodeller forutsetter språklig bevissthet og bevisste språkpraksiser hos de ansatte i barnehagene og skolene. Et av kravene for sterke språkmodeller er jevnlig evaluering av tilbudet, slik at det oppdages tidlig hvis tilbudet ikke fungerer etter intensjonen, for eksempel hvis barna ikke snakker samisk, selv om de forstår språket.

Det er snakk om en svak språkmodell når tiden som settes av til samisk i barnehage- og skolemiljøet er begrenset: språket er i bruk bare i egne aktivitetsstunder eller språkundervisningstimer (for eksempel på skolen i faget samisk). Da fungerer språket som objekt og brukes ikke som undervisningsverktøy, eller som virkemiddel for informasjon og kommunikasjon. (Pasanen et al., 2021, s. 6)

En sterk språkmodell innebærer altså at samisk språk brukes gjennomgående i barnehagen, ikke bare i bestemte situasjoner. En svak modell, der samisk brukes som fremmedspråk, også omtalt som dryppmodellen, innebærer at samisk kun brukes deler av tiden og i bestemte situasjoner. Rapporten viser hvordan både sterke og svake modeller er i bruk i Sápmi/Sábme/Saepmie i dag, og argumenterer for at samiske barnehager gjennomgående bør innføre og praktisere sterke språkmodeller.

Samtlige ledere og styrere i samiske barnehager og barnehageavdelinger vi har intervjuet og snakket med i dette prosjektet, er helt enige i at det er viktig for barnehagene å jobbe med og for samisk språk. Rammeplanens betoning av dette omtales som positiv.

En styrer i en barnehage i indre Finnmark er positiv til rammeplanens sterke språkkrav og sier det stemmer godt overens med mål og praksis i egen barnehage. Hen svarer følgende på spørsmål om hva som er det viktigste de gjør som samisk barnehage:

Styrer: Det viktigste er nok språk og kulturfremming og -bevaring. Når vi snakker om språkfremming og kulturbevaring, så kommer barns identitet sterkt inn i temaet. Det er jo barnas identitet man først og fremst styrker med språk- og kulturfremming. (Styrer, barnehage 21)

Her blir arbeidet for samisk språk i barnehagen eksplisitt sett i sammenheng med kulturfremming og -bevaring som barnehagens viktigste arbeid. Samtidig anerkjenner styreren at språksituasjonen også der er i endring, når vi snakker om kompetanseheving i barnehagen:

Styrer: Det er færre og færre unger som behersker samisk veldig godt, det er færre og færre voksne som har et stort samisk

ordforråd, og det er færre og færre både voksne og barn som har et bevisst forhold til samisk språkutvikling. Nå søker vi midler gjennom Rekomp akkurat på det med samiskspråklig støtte. Hvordan skal vi jobbe for å bevare og styrke samisk språk i barnehagen? (Styrer, barnehage 21)

En pedagogisk leder i en annen barnehage i indre Finnmark beskriver også en endring i språksituasjonen og i foreldrenes krav og ønsker for språkarbeidet i barnehagen. Hen beskriver hvor omfattende og krevende det er å følge opp føringene fra rammeplanen ut fra deres egne idealer:

Pedagogisk leder: Nå er det giellavahkku om noen uker. Da er vi enige om at vi skal dokumentere og synliggjøre språkarbeidet vårt og bruke begreper. I forrige uke var det blader, og trær og bær. Denne uka er det lavvoen. Men så er det toåringen, hvor mye mer enn ordet lavvo er det vi skal lære? Hele tida er det spørsmål om hvor mye vi skal konkretisere. Et eksempel er elg for den som ikke har vært på elgjakt, rein for den som ikke har vært i gjerdet. Det er hele tida å tenke på hvordan vi kan gjøre det så konkret som mulig, så taktilt som mulig, så synlig som mulig. Det er en fulltidsjobb. (Pedagogisk leder, barnehage 19)

Disse barnehagene er eksempler på barnehager i områder der nordsamisk er majoritetsspråk. De har samiskspråklig personale (selv om det som nevnt kan være utfordrende å sikre formell barnehagefaglig og språklig kompetanse også her) og klarer å gjennomføre en praksis som faller innenfor en sterk språkmodell.

For andre av barnehagene vi har snakket med, som er i mer fornorskede områder der samisk er minoritetsspråk, er utfordringene ved språkarbeidet enda større. Flere av dem vi har snakket med, gir uttrykk for at det er avstand mellom rammeplan, krav og idealer på den ene siden og virkeligheten og ressursituasjonen på den andre. Til dette ligger også at det er mer enn geografisk avstand mellom indre Finnmark og andre deler av Sápmi/Sábme/Saepmie. En styrer i en samisk barnehage i en fornorsket kystkommune sa det lakonisk:

Styrer: Det som er så høvelig med lover og regler, er at du kan skrive hva du vil der. Men hvordan vi skal gjøre det i praksis, er det ikke lett å få svar på [...] Fungerer bare i indre Finnmark. (Styrer, barnehage 22)

Her gis et eksempel på et opplevd skille mellom ulike deler av Sápmi/Sábme/Saepmie. Ifølge styreren passer rammeplanen i mindre grad for samiske barnehager der fornorskningen har virket sterkere. Rammeplanens føringer kan fremstå som kompliserte å forholde seg til. Kanskje er det få alternativer til dagens formuleringer. Samtidig er det nok slik at rammeplanen ser ut til å være formulert ut fra en idé eller et ideal om et mer enhetlig samisk samfunn når det gjelder språk, enn virkeligheten kanskje tilsier.

I en samisk barnehage i et fornorsket område i et bygdesamfunn forteller styrer om språkarbeidet ut fra rammeplanen:

Forsker: Har det vært greit? Når dere leser punktene om samisk barnehage, hvordan passer det for dere?

Styrer: Det er ganske utfordrende. Vi skal jo egentlig i hovedsak ha samisk tale i det daglige, hele tida. Det er ei utfordring. Kulturen hos oss er slik at det er ingen unger som snakker samisk med hverandre. Det går på norsk. Jeg glemte å si at vi har en språkressurs fra språksenteret som er hos oss i 60 prosent. [Hen] er samisk talende. Så [hen] har jo virkelig en stor oppgave å hele tida snakke samisk. Jeg har også sagt at [hen] må snakke samisk med personalet også. For om ikke personalet snakker samisk seg imellom, vil ikke ungene snakke det heller. Det er den store utfordringa. Som jeg, som snakker bare litt samisk, og ikke forstår alt [hen] sier. Da må [hen] oversette. Dette er utfordrende. (Styrer, barnehage 22)

Dette gir innblikk i en hverdag der utfordringer møter pragmatiske løsninger. Rammeplanen krever at samisk er hovedspråk i det som er en samisk barnehage. Lokalsamfunnet er slik at ingen unger – selv om de alle er samiske – har samisk som dagligspråk. Med ressursituasjonen som bakgrunn, der vi har sett hvordan det er mangel på samiskspråklig personale, har de likevel funnet en slags løsning gjennom det lokale språksenteret.

I en bybarnehage med samiske avdelinger er det en sammensatt gruppe av samiske barn. Noen kommer fra familier med samisk som eneste hjemmespråk. Andre kommer fra familier med norsk som hjemmespråk. For barnehagen som samisk språkarena skaper dette naturlig nok store utfordringer knyttet til å følge rammeplanens krav:

Styrer: Vi skulle lage en progresjonsplan, der også språk skulle inn. Hvor ligger språket og språkmestringa? Dette skulle ivareta hele spekteret. For to uker sia fikk vi en henvendelse fra en foreldrerepresentant i SAU som ønska at vi skulle ha en språkplan som henger sammen med det bildet jeg har skissert. For meg som er norskspråklig leder og skal lage en språkplan, da trenger vi å hente inn kompetanse. Da trenger vi eksterne. Så kan man si, når man har tatt en plass på en samisk base, at man skal jobbe aktivt med språket. Da snakker jeg om majoriteten i foreldregruppa. Men vi kan ikke pålegge foreldrene hva de skal gjøre hjemme. Samtidig er det samiske miljøet kjempelite. Alle kjenner alle. Da kommer det igjen – hva er det å være samisk for å være en del av dette mangfoldet. Det er mange interessante aspekter i det her. (Styrer, barnehage 22)

I den sørsamiske kommunen er det nesten likelydende erfaringer. De forteller om en betydelig økning i antall familier som ønsker at barna skal gå i sørsamisk avdeling. Også her er språk et tema:

Forsker: Er det et språkkrav eller et språkønske når det gjelder de ungene som begynner i barnehagen? Må de snakke samisk for å begynne i barnehagen?

Styrer: Nei, det er det ikke. Det står ikke noe om det hos oss. Det står at de skal ha ei tilknytning. Det å ikke kunne snakke samisk. Det er stor forskjell på ungene som går her. Noen snakker ikke samisk. Noen har foreldre som snakker sørsamisk, noen har én forelder som snakker sørsamisk, noen har foreldre som snakker nordsamisk. (Intervjuer og styrer, barnehage 15)

Mønstret er ganske tydelig: Det er stor etterspørsel etter samiske barnehageplasser og stor variasjon når det gjelder i hvor stor eller liten grad barna snakker et samisk språk. Barnehagene, særlig utenfor indre Finnmark, får dermed inn barn med varierende språkferdigheter samtidig som de har utfordringer med å rekruttere ansatte med språkkompetanse. Dette krever pragmatiske løsninger. Rammeplanen bidrar på en og samme tid både til å definere krav som oppleves som viktige og til å legge en list som oppleves som for høy.

Til slutt i denne delen: Den lulesamiske barnehagen Vuonak mánájároj (i dag er den nedlagt og erstattet av Viejaga barnehage) på Drag i Hamarøy/Hábmer kommune forsøkte å løse språkutfordringene ved å lage språksoner i barnehagerommet. Daværende styrer Birgit Andersen skriver om dette i sitt kapittel i boken *Samiske stemmer i barnehagen* (Andersen, 2021). Utgangspunktet var at barnehagen skulle være samiskspråklig og at alle barna skulle motiveres til å bruke samisk gjennomgående. For å anerkjenne behovet for å snakke norsk i noen situasjoner, markerte de en del av rommet som å være en norsk sone. Der, og bare der, kunne barn og voksne snakke norsk. Dermed møtte de at ungene er tospråklige og at det er varierende samiskkompetanse. Samtidig bygde de på en sterk språklæringsmodell som sier at språklæring best skjer når samisk blir brukt i alle faser av barnehagehverdagen. Arbeidet med språksoner i den lulesamiske barnehagen viser hvordan fleksibilitet er viktig også når mål og middel er sterke språkmodeller. I avhandlingen om språkreitalisering i sørsamiske skoler og barnehager har David Kroik skrevet om hvordan det foregår på forskjellig vis. Revitalisering må forstås som en prosess der det «å ta tilbake» språk står sentralt (Straxser & Kroik, 2021). Dette innebærer at situasjonen for språket som skal tas tilbake vil variere ut fra situasjon til situasjon og familie til familie.

Oppsummert om samisk språk i barnehagen er det liten tvil om at bruken av sterke språkmodeller er et mål i rammeplanen som anerkjennes som riktig på tvers av geografi og posisjon. Samtidig fremstår også de sterke språkmodellene som et ideal som på grunn av fornorskningen er vanskelig å leve opp til mange steder. For det samiske barnehagefeltet skaper dette et dilemma som krever diskusjon i tiden fremover slik at rammeplanen både kan gi føringer for videreutvikling og styrking av samiske språk og unngår å skape fremmedgjøring og distanse til samiske barnehager som er lenger unna idealet.

4.7.4 Rammeplanen i bruk

Rammeplanen omtales i hovedsak positivt gjennom vårt materiale. Til dette ligger at rammeplanen i seg selv oppfattes som å komme med positive krav og føringer som barnehagene gjerne vil følge opp. Situasjonen gjør det som nevnt noen ganger vanskelig. Det samme gjelder at rammene for noen oppleves som litt trange og tilpasset barnehager andre steder enn der de selv er.

Flere ansatte i samiske barnehager uttrykker at de opplever at rammeplanen fra 2017 gir dem større rom enn tidligere til å prioritere samiske språk og kultur i barnehagen, noe de setter pris på. De opplever at samiske temaer ikke lenger kan velges vekk og at rammeplanens formuleringer åpner for at de kan prioritere samisk innhold mer gjennomgående. Samtidig som styreere og pedagogiske ledere i samiske barnehager og avdelinger uttrykker at mye ressurser rettes inn mot å skaffe kvalifisert personale, er det ansatte i samiske barnehager og avdelinger som formidler at de arbeider tett på rammeplanen, og som forteller at de fortolker rammeplanen i et samisk perspektiv. De ansatte i samiske barnehager og avdelinger formidler at de brenner for arbeidet sitt og gjerne gjør en ekstra innsats for å formidle samisk språk og kultur. «Det er liksom et hjerte barn, det samiske», sa en leder (pedagogisk leder, barnehage 5, runde 2). Samtidig er det noen som opplever at det samiske innholdet blir spredd rundt som et veldig lite tillegg til de andre temaene i rammeplanen, og at de hadde trengt flere retningslinjer. På spørsmål om det er noe de savner med rammeplanen er det noen som tar opp at «Det eneste jeg skulle ønske er at det kanskje var en egen samisk rammeplan» (pedagogisk leder, barnehage 14, runde 2), noe som sammenfaller med Sametingets egen målsetting.

En styrer i en samisk barnehage i et fornorsket område gir uttrykk for at erfaringene med rammeplanen går i flere retninger samtidig:

Forsker: Ville du ønske deg at rammeplanen hadde andre formuleringer, at den var litt mer åpen? Eller er det bra at den er så streng?

Styrer: Den er mer retta mot Finnmark og der oppe. Det er det som er morsmålet der. Det hadde kanskje vært bedre om planen var litt friere. Men det er viktig at det står der. For det er et språk som vi ønsker å bevare, og da er det kanskje viktig at det er så strengt, for at vi skal klare det. Jeg trur at om det hadde stått «bør», så kan det viskes ut, skjønner du. «Det står jo bare bør, så ja ja ...» Når

det står at vi skal, må vi strekke oss etter det hele tida. Sjøl om vi ikke har det, er det noe vi hele tida må strekke oss etter.

Forsker: Det er også en kategori som heter «barnehager med samiske barn». Hender det at dere ser på dette punktet og tenker at dere kanskje er mer en sånn type barnehage?

Styrer: Ja, jeg vil si at det er det vi kan definere oss som akkurat nå. Men at vi er heldige som har samisktalende i barnehagen. Det er jo de barnehagene som ikke har det, men skal ha det. Vi har noen fordeler. (Styrer, barnehage 22)

Hen forteller om utfordringer med å passe inn i eller tilpasse seg rammeplanens krav som en barnehage som er definert som en samisk barnehage. Samtidig blir overgangen fra 2006-planens «bør» til 2017-planens «skal» sett på som veldig positiv og som noe som gjør at de må strekke seg.

Rammeplanen fra 2017 er ikke den første rammeplanen med et samisk innhold og med samiske forpliktelser. En styrer i en barnehage i indre Finnmark forteller om overgangen fra gammel til ny plan:

Forsker: Litt mer om rammeplanen. Da den kom i 2017, er det et tydelig samisk innhold i den. Men det kan tolkes på ulike måter. Ut fra din erfaring, hvordan vurderer du rammeplanen når det gjelder det samiske innholdet og forpliktelsene?

Styrer: Jeg kan begynne med at da den kom, så blei vi veldig glade for at var tatt med så mye samisk. Det vi oppdaga da vi begynte å jobbe med dem, var at det var mest på det overordna nivået at det samiske innholdet var. Alt det andre, der må vi tilrettelegge og tilpasse og finne måter å føre inn den samiske delen på. Vi tenker at førsteinntrykket var veldig bra, men da vi virkelig begynte å jobbe med den, fant vi at det ikke var så veldig bra når det gjelder de samiske barnehagene. Men sjølve innholdet i rammeplanen er ganske bra i forhold til den norske barnehagehistorien generelt sett. Det er vi veldig fornøyde med. Men vi føler at hele rammeplanen må vi tilpasse til samiske barnehager sjøl om det står mye som er

retta mot samiske barn og samiske barnehager. Det er mye vi må tilrettelegge. (Styrer, barnehage 21)

I tillegg er det flere av deltakerne som har kommentert at rammeplanen har ført med seg økte krav om planlegging og rapportering. I tillegg poengterer flere at rammeplanen er tydelig på at de skal – ikke bør – jobbe med samisk språk. En styrer i en samisk barnehage i et fornorsket område kommenterer dette:

Forsker: Litt om rammeplanen i en historisk sammenheng. Merker du forskjellen på denne rammeplanen og tidligere rammeplaner – både generelt og det som har med samisk innhold?

Styrer: Ja, det merker jeg veldig. Jeg husker veldig godt da 2017-planen kom. Før sto det «bør» og var ganske vagt. Vi visste om det, men det gjorde ikke noe om vi ikke gjorde det, fordi det sto bare «bør». Men i dag kreves det at vi skal, og at vi skal gjennomføre. Det har gjort at det er mye mer arbeid i barnehagen. Det kreves mye mer av pedagogene. Det er mye mer planlegging og dokumentasjon som gjør at det kreves enormt mye. Og dette sliter enormt på pedagogene.

Forsker: Tar dette litt av tida dere har til å være sammen med ungene?

Styrer: Ja, det gjør det. Det trur jeg er en av årsakene til at mange pedagoger velger å gå vekk fra barnehagen. Fordi det er derfor de er der, å være sammen med ungene. Nå blir det større og større krav til å dokumentere det og det. Alt må være skriftlig. (Styrer, barnehage 23)

Rapporteringsdimensjonen er et viktig punkt. For de samiske barnehagene er dette trolig særlig sårbart på grunn av den generelle ressursmangelen og lærerkrisen. At en eller flere pedagoger må inn på kontoret for å utføre rapporteringsarbeid, kan prege det praktiske arbeidet.

Akkurat som i de andre barnehagene, varierer det i hvor stor grad ansatte bruker rammeplanen i planleggingen av aktiviteter. Flere forteller imidlertid

at de aktivt søker kunnskap i rammeplanen om hva konkret som står om samiske temaer. Pedagogene bruker mye tid og arbeider aktivt med å oversette rammeplanens innhold, og særlig fagområdene, til samiske temaer. Da bruker de i overveiende grad det samiske åtteårstidshjulet som rettesnor, i tråd med anbefalingen i rammeplanen.

Flere av barnehagestyrerne og lederne beskriver Sametinget som en viktig ressurs og støttespiller i implementeringsarbeidet. En sa det slik – og med et smil til slutt: «[Sametinget] er veldig på og gir støtte til prosjekter og til folk som vil ta utdanning. Det er vanskelig å si hva mer de kan gjøre. De kan ikke skaffe flere [samer]» (styrer, barnehage 17). Samtidig er det enkelte som opplever at Sametinget prioriterer med utgangspunkt i et hierarki innenfor det samiske mangfoldet. Dette kan skape noe tvil og usikkerhet rundt Sameetingets føringer. En eier i en kommune i det samiske forvaltningsområdet med sjøsamisk befolkning forteller at kommunen har funnet det utfordrende å passe inn i kravene fra både rammeplanen og Sametinget:

Eier: Det her med ikke å være helt god nok, det å finne sin plass. Nå skal Sametinget omdefinere kommuner. Da er det å finne sin plass viktig, å tenke at her hører vi hjemme. Hvor mye samisk skal vi ha, hvilket innhold skal vi ha av samisk innhold og kultur. Sånn som det er nå, så blir det litt som følelsen av ikke å være god nok som preger oss.

Forsker: Hva er målestokken? Hvem måler? Er det Sametinget som måler?

Eier: Ja, på en måte er det egentlig det. Som samisk avdeling i barnehagen. Vi kan ikke ha samisk barnehage, for eksempel, for vi ikke har mange nok folk som snakker godt nok samisk. Vi er ikke kvalifisert. (Eier, kommune 6)

Dette intervjuet er gjort i første runde av datainnsamlingen og viser noen utfordringer med å passe inn i kravene. Noen år seinere er det mulig å se hvordan spennvidden i det samiske barnehagetilbudet fortsetter å skape utfordringer, særlig når det gjelder språkkompetanse hos både barn og barnehageansatte. Disse utfordringene går både til nasjonale barnehagemyndigheter og

til Sametinget. Sametinget skal på den ene siden fronte arbeidet med å styrke samiske språk og på den andre siden reflektere og arbeide til beste for samiske barnehager og avdelinger der språksituasjonen er mangfoldig. Nasjonale myndigheter har det overordnede ansvaret for både samiske rettigheter og håndteringen av mangfold på ulike nivåer.

4.8 Diskusjon og konkluderende bemerkninger

Rammeplanen fra 2017 fortsetter det som rammeplanen fra 2006 startet: en anerkjennelse av samene som urfolk og av at dette medfører et sett av rettigheter for samiske barn og et sett av forpliktelser for alle barnehagene. Samiske temaer og rettigheter er synlige på tre ulike nivåer i rammeplanen: Det handler om samiske barn i samiske barnehager eller i barnehager med samiske avdelinger, om samiske barn i andre barnehager og om kunnskapsmål i samtlige barnehager.

Vi ser gjennom våre undersøkelser at barnehager over hele landet forholder seg til føringene fra rammeplanen, om enn i noe begrenset grad. Vi finner helt klare implementeringsutfordringer både i samiske barnehager og i andre barnehager. Samiske barnehager støtter seg til kravene og setter pris på tydeligheten og muligheten til å prioritere samiske perspektiver – selv om de for noen barnehager oppleves som noe rigide og mindre tilpasset deres hverdag og lokalsamfunn. I andre barnehager er det flere som rapporterer om at de tar opp samiske temaer i løpet av året, særlig rundt den samiske nasjonaldagen. Her er det imidlertid også mange barnehager som finner utfordringer i mangel på kompetanse og kunnskap samt i å se hvilken relevans temaene har. Halvparten av de andre barnehagene prioriterer ikke samiske temaer.

I det store barnehagefeltet er det på noen måter lett å forstå ambivalensen, tvetydigheten og utfordringene. For en barnehage som kanskje både er langt unna de samiske områdene og ikke har eller har hatt noen samiske barn, kan det være vanskelig å skjønne hvorfor samiske temaer har slik en sentral plass i rammeplanen. Dette kan forsterkes både av en generell mangel på kunnskap og kompetanse knyttet til samiske temaer og av at den samme barnehagen kan ha barn fra andre minoriteter. At de samiske temaene i en slik barnehage enten nedtones eller kun kommer opp rundt den samiske nasjonaldagen, er

forståelig. Samene er også en del av det store mangfoldet i Norge. Samtidig er det viktig å slå fast at en slik praksis ikke følger rammeplanens krav. På den ene siden er dette en nokså typisk implementeringsutfordring, som vist av Winter (2003). De nasjonale kravene møter lokale samfunnsforhold i en tematikk som også er politisert. På den andre siden er det etter alt å dømme snakk om et temaområde som i liten grad er dekket i barnehagelæreutdanningene og i det øvrige kompetansefeltet i barnehagen.

De kvantitative undersøkelsene viser at kommuner og styrere i barnehager bare delvis følger rammeplanen. De kravene som legger føringer for arbeidet de er pålagt og skal gjøre knyttet til samiske rettigheter og formidling av samiske perspektiv, skaper utfordringer lokalt, slik vi ser i intervjuene. Manglende kompetanse blir tolket av respondentene som årsak til manglende prioritering av samiske rettigheter, språk og kultur. Etterlysningen av mer kompetanse er et gjennomgående funn i begge de kvantitative undersøkelsene og stemmer også med funnene i det kvalitative materialet fra både eiere og barnehageansatte. Det fremstår derfor som et hovedfunn fra barnehagene, sammen med funnet om at markeringen av den samiske nasjonaldagen vektlegges, som også fremtrer i alle kvantitative og kvalitative undersøkelser. I sum kan det stilles spørsmål ved om ansatte i barnehager har fått med seg at samenes urfolksstatus gir samisk språk og kultur en særegen stilling i Norge og utløser et sett av rettigheter som barnehagene forvalter.

Vi ser utvilsomt behovet for en generell kompetanseheving i barnehage-sektoren som sådan når det gjelder kunnskap om samiske samfunnsforhold, språk, kultur, rettigheter og temaer. Og vi ser behovet for sterkere oppfølging fra barnehagemyndighetene når det gjelder å finne og adressere implementeringsutfordringene overfor kommuner, eiere og barnehager. Trass i behov og utfordringer: det er det mange positive erfaringer å finne fra barnehagene som tar opp samiske temaer mer eller mindre systematisk gjennom året. Disse positive erfaringene og praksisfortellingene kan fungere som gode eksempler i arbeidet med kompetanseheving og implementering.

Når det gjelder rettighetene til samiske barn i andre barnehager enn samiske, har vårt materiale i mindre grad klart å fange opp hvordan det løses i praksis. Dermed blir det en antakelse at det er en stor variasjon i hvordan deres rettigheter blir fulgt opp. Den generelle kompetansemangelen vil etter alt å dømme gjøre seg gjeldende her, både knyttet til å skulle bli kjent med

samiske språk og til den mer overordnede behandlingen av samiske temaer. Kanskje er det her også behov for klargjøring av regler og rettigheter.

I de samiske barnehagene og barnehageavdelingene har vi gjennom arbeidet med denne boken gjort tydelige – og i noen tilfeller flertydige – funn. Ansatte opplever det positivt at samiske rettigheter har blitt styrket gjennom rammeplanen, selv om enkelte ønsker seg en samisk rammeplan. Samiske barnehager er utvilsomt inne i en akutt lærerkrise. Dette har klare implikasjoner for implementeringen av rammeplanen, da pedagogiske ledere har et særskilt ansvar for å sørge for implementeringen av rammeplanen. Gjennomgående forteller ledere, styrere, eiere og andre barnehageansatte om de store vanskelighetene ved å finne kompetente ansatte – det vil si ansatte med både barnehagefaglig og samiskspråklig kompetanse. Mangelen på samiskspråklig pedagogisk personale bidrar til at fagarbeidere og assistenter i større grad må ta ansvar for implementeringen av rammeplanen. I den forbindelse er det gunstig at rammeplanen er tydelig og lett tilgjengelig for alle ansatte. Samtidig stiller rammeplanens korte form store krav til fortolkningen og til ansattes oversettelse av hva de samiske perspektivene skal bety i praksis.

I henhold til rammeplanen er det doble kompetansekravet en forutsetning for å drive samiske barnehager. Fortolket strengt innebærer dette at det kun er et fåtall samiske barnehager i Norge som reelt kan kalles samiske barnehager. Sametinget slår fast at det må være en selvfølge og et krav at alle ansatte i en samisk barnehage er samiskspråklige (Sametinget, u.å.). Fortolket mer nyansert er bildet annerledes. Vi ser gjennom vårt materiale at det er en rekke samiske barnehager eller barnehager med samisk avdeling som arbeider hardt for å oppfylle kravene fra rammeplanen i lokalsamfunn og områder der det samiske språket er sterkt svekket gjennom fornorskning. Flere barnehageledere og -styrere som har deltatt i vår undersøkelse, sier at de har svært store problemer med å følge kravene. I rammeplanens møte med denne lærerkrisen ser vi likevel en ambivalens som nok er en noe særegen implementeringsutfordring: I de samiske barnehagene ytrer flere at de strenge kravene i rammeplanen, og endringen fra å komme med anbefalinger om hva de bør gjøre, til hva de skal gjøre, er positive. Samtidig peker flere på at rammeplanen fremstår som lite fleksibel og med liten mulighet til å tilpasses de ulike områdene i Sápmi.

Dette kan sies å være en utfordring som henger sammen både med mangfold og med den større tendensen til økt anerkjennelse av samiske rettigheter

i Norge. Til det siste: Endringene er markante når det gjelder samiske temaer og rettigheter i rammeplanen for barnehagen. I 1996 ble samiske barn og rettigheter plassert i en generell flerkulturell sammenheng, mens rammeplanen fra 2017 bygger på anerkjennelse av samene som urfolk og foreskriver et sett praksiser og rettigheter som barnehager skal følge opp (Olsen, 2019). Når staten er forpliktet gjennom konsultasjonsordningen til å samarbeide med Sametinget om det samiske innholdet i rammeplanen, kan dette ses som et ledd i en samifisering av barnehagen. Sett i et internasjonalt perspektiv følger Norge her en internasjonal tendens av dekolonisering og indigenisering. Utdanning har fra tidligere vært en viktig arena for kolonisering og assimilering av urfolk. Med økt anerkjennelse kommer behovet for å sørge for at utdanning heller blir en arena for det motsatte (Olsen, 2019). Uten å gå inn på en stor diskusjon om dekolonisering tør vi påstå at det samiske barnehagefeltet i Norge – i vid forstand – er en del av en større internasjonal utvikling.

En tendens i det samme bildet er spenningen mellom enhet og mangfold internt i urfolkssamfunn. Fra mer enhetlige fremstillinger av urfolkssamfunn er tendensen at internt mangfold får større plass (Gjerpe, 2018). Vi ser begge deler: Rammeplanen, til tross for at den nevner og peker på samisk mangfold, er i hovedsak basert på en idé om et forholdsvis enhetlig samisk samfunn der samiske språk, verdier og naturforståelser forutsettes kjent. I praksis er dette langt mer mangfoldig, noe som skaper utfordringer for implementeringen av rammeplanen.

Samiske språk er utvilsomt en viktig del av dette bildet. I vårt materiale er det liten tvil om den særs sentrale posisjonen språk har i barnehagen. Rammeplanen forutsetter samiske språk for samiske barnehager og gir klare føringer for arbeidet med samiske språk i barnehagen. Dette bidrar til en heving av statusen til de hardt pressede samiske språkene og til at barnehager jobber beinhardt – for å etterleve kravene og aller mest for å styrke de samiske språkene. Her er våre deltakere entydige. Arbeidsmengden og arbeidstrykket som preger hverdagen til styrere, ledere og lærere i samiske barnehager, er likevel en utfordring som besluttende myndigheter må vite om og ta hensyn til.

Sammenhengen er tydelig til den nevnte lærerkrisen. Mangelen på samisk-språklig kompetanse gjør at arbeidspresset øker på dem som er igjen. Dette gjør igjen at implementeringen av rammeplanen blir mer utfordrende også når det gjelder arbeidet med samiske temaer. Utfordringer til tross, vårt materiale viser klart at de samiske barnehagene jobber systematisk med samisk kultur,

naturforståelse, verdisyn og lokale praksiser. Et eksempel her er arbeidet med lulesamisk språk gjennom bruken av språksoner og en eksplisitt sterk språkmodell. Et annet eksempel er arbeidet med lokale praksiser og tradisjoner i barnehagene i indre Finnmark.

Samtidig med (og dels i tilknytning til) implementeringen av rammeplanen har det foregått store diskusjoner om samisk språkpolitikk. Her har Sametinget spilt en aktiv rolle. Rett før ferdigstillingen av dette kapitlet kom det endringer i språkloven med ordninger som kan se ut som svar på noen av utfordringene vi peker på. Endringene, som i en tidligere versjon var å se i NOU-utredningen *Hjertespråket* (NOU 2016: 18), innebærer innføringen av tre ulike kommunekategorier tilpasset de ulike språksituasjonene i kommunene: språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og språkstimuleringskommuner. Språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner skal ha det høyeste rettighetsnivået og tilsvarer kommuner som er en del av dagens forvaltningsområde. Språkstimuleringskommuner tilsvarer kommuner hvor den samiske befolkningen i hovedsak er tilflyttet og ikke har samme tilknytning til samisk språk. Vi kjenner fra vårt materiale igjen bildet som tegnes opp. De samiske barnehagene vi har snakket med, befinner seg særlig i de to førstnevnte kategoriene og til dels i den sistnevnte. En ordning som tilpasser kravene også til barnehagene ut fra hvilken kategori kommune de befinner seg i, har potensial til å lette både hverdagen og implementeringen for mange barnehager.

I forlengelsen av dette: En mulighet i det videre arbeidet med implementering av rammeplanen, samt en eventuell revisjon, er å vurdere forholdet mellom lokal autonomi på den ene siden og faste, entydige krav på den andre. Dette er knyttet til det som fremstår som hovedutfordringene for hele barnehagefeltet. For barnehager i hele landet må vi finne løsninger slik at relevant kompetanse kan bygges eller være tilgjengelig. Denne kompetansen bør omfatte en forståelse av kravene fra rammeplanen, spesielt de rettighetsbaserte, og gjøre det mulig å sette i verk praksiser som gir barna kjennskap til samisk mangfold og samfunn. For samiske barnehager forstått bredt trengs det løsninger som legger til rette for at mer spesialisert kompetanse på språk og tradisjonskunnskap kan bygges og være tilgjengelig. At samiske barnehager i mer fornorskede områder sliter med å leve opp til rammeplanens krav til hva en samisk barnehage skal være, er uheldig. Følgelig er det behov for løsninger som er fleksible, og som bidrar til økt kompetanse og styrket betoning

av samisk språk og kunnskap innenfor rammene av det som er tilgjengelig. En annen mulighet i det samme arbeidet er å følge opp Sametingets ønske om en egen samisk rammeplan for barnehagen. Vi konkluderer ikke i noen retning når det gjelder dette, men vil peke på behovet for at kompleksitet, variasjon og internt mangfold er integrerte deler av arbeidet videre.

I arbeidet med samisk i barnehagen – på alle nivåer, i alle barnehager og over hele Norge – er det behov for mer systematisk arbeid på tvers for å følge opp rammeplanens føringer og den generelle økte anerkjennelsen av samene som urfolk. Dette innebærer barnehageeiere, lokale, regionale og sentrale myndigheter, Sametinget og – ikke minst – barnehagelærerutdanningene. Behovet for kompetanseheving og for en styrking av samiske temaer i barnehagelærerutdanningene er stort. Det er kun samarbeid på tvers av sektorer, institusjoner og områder som kan løse dette.

Referanser

- Andersen, B. (2021). Vuonak sámemáná – den lulesamiske barnehagen «fra fjorden». I B. Fønnebo, A.-L. Johnsen-Swart & U. Jernberg (Red.), *Samiske stemmer i barnehagen* (s. 200–215). Cappelen Damm Akademisk.
- Aslaksen, E. & Utsi, I.K. (2023). Diddi mánaidgárdi har ikke nok ansatte – må stenge dørene. NRK Sápmi 07.01.2023. https://www.nrk.no/sapmi/diddi-manaidgardi-har-ikke-nok-ansatte_-ma-stenge-dorene-1.16246921
- Balto, A., Sarri, C., Eriksen, A.I.S. & Kuhmunen, G. (2019). *Maanaj gaavhtan/Mánáj diehti/Unna olbmožiid dihte/Med tanke på barna*. Sametinget.
- Braun, V. & V. Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 9(1), 3–26. <https://doi.org/10.1037/qap0000196>
- Danielsen, H., Olsen, T. & Eide, H.M.K. (2023). Performing nationalism – Sámi culture and diversity in early education in Norway. *European Educational Research Journal*. <https://doi.org/10.1177/14749041231186835>
- Fønnebo, B., Johnsen-Swart, A.-L. & Jernberg, U. (Red) (2021). *Samiske stemmer i barnehagen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Gjerpe, K.K. (2018). From indigenous education to indigenising mainstream education. *FLEKS – Scandinavian Journal of Intercultural Theory and Practice*, 5(1). <https://doi.org/10.7577/fleks.2190>
- Goodlad, J.I. (1979). *Curriculum Inquiry The study of Curriculum Practice*. McGraw-Hill Inc.
- Homme, A., Danielsen, H. & Ludvigsen, K. (Red.) (2020). *Implementeringen av rammeplan for barnehagen. Undervisningsrapport fra prosjektet Evaluering av implementering av rammeplan for barnehagen*. (Rapport nr. 37/2020). NORCE Samfunn. <https://hdl.handle.net/11250/2736721>
- Lile, H.K (2021). Retten til samisk barnehagetilbud utenfor samisk distrikt. *Lov og Rett*, (8). <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2021-08-03>
- Meld. St. 13 (2022–2023). Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnskole og høyere utdanning. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/b821abc5741f4047a69af6de618cb172/no/pdfs/stm202220230013000dddpdfs.pdf>
- NOU 2016: 18. (2016). *Hjertespråket*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/ad82d773c3094582a2660908b48886d3/no/pdfs/nou201620160018000dddpdfs.pdf>
- Olsen, T. (2019). Sámi issues in Norwegian curricula. A historical overview. I O. Kortekangas, P. Keskitalo, J. Nyssönen, A. Kotljarchuk, M. Paksuniemi & D. Sjögren (Red.). *Sámi educational history in a comparative international perspective* (s. 125–141). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-24112-4_8
- Olsen, T.A. & Olsen, J.A. (2023). *Samiske temaer og perspektiver i alle barnehager. Fra rammeplan til praksis*. Fagbokforlaget.
- Olsen, T.A. & Andreassen, B.-O. (2016). Ansvar, hensyn og forpliktelse. Urfolk og samiske forhold i barnehagens rammeplaner. I N. Askeland & B. Aamotsbakken (Red.). *Folk uten land? Å gi stemme og status til urfolk og nasjonale minoriteter* (s. 60–76). Portal forlag.

- Olsen, T.A. & Sollid, H. (2022). Introducing Indigenising education and citizenship. I T.A. Olsen & H. Sollid (Red.). *Indigenising Education and Citizenship: Perspectives on Policies and Practices From Sápmi and Beyond* (s. 13–32). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215053417-2022-02>
- Pasanen, A., Päiviö, A.-M., Baal, B.A.B. & Mikkelsen, I.L.S. (2022). *Sterke språkmodeller*. Sametinget. https://sametinget.no/_f/p1/i6d4c24c9-32df-41f1-9aae-4117a0411684/010722-samos-sterke-sprakmodeller.pdf
- Pesch, A., Dardanou, M. & Sollid, H. (2021). Kindergartens in Northern Norway as semiotic landscapes. *Linguistic Landscapes*. <http://dx.doi.org/10.1075/ll.20025.pes>
- Sametinget (2021). *Sametingets strategier for samiske barnehage tilbud 2021 – 2025 – Et krafttak for samiske barnehager*. Sametinget.
- Sarri, C., Päiviö, Á.-M. & Holm, S. (2023). *Unna olbmožiid árgabeaivi mánáidgárddiin/ Pedagogiske prinsipper for samiske barnehager*. Sametinget.
- Smith, L.T., Tuck, E. & Yang, W.K. (2019). *Indigenous and decolonizing studies in education. Mapping the long view*. New York, NY: Routledge.
- Storjord, M. (2008). *Barnehagebarns liv i en samisk kontekst: en arena for kulturell meningsskaping*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Tromsø.
- Stortinget (2023b). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Avgitt til Stortingets presidentskap 01.06.2023. <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
- Straszer, B. & Kroik, D. (2021). Promoting Indigenous language rights in Saami educational spaces: Findings from a preschool in southern Saepmie. I E. Krompák, V. Fernández-Mallat & S. Meyer (red.), *Linguistic Landscape and Educational Spaces* (s. 127–146). Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781788923873-008>

